

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СІРЕНКО Наталя Миколаївна

УДК 330.341.1:338.432(477)

**УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Миколаїв – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Миколаївському державному аграрному університеті Міністерства аграрної політики України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Гудзинський Олексій Дмитрович,
Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри менеджменту ім. Й.С.Завадського.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НААН України
Кропивко Михайло Федорович,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки» НААН України,
завідувач відділу проблем галузевого і
територіального управління;

доктор економічних наук, доцент
Школьний Олександр Олексійович,
Уманський національний університет садівництва,
завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності;

доктор економічних наук, професор
Яценко Володимир Микитович,
Черкаський державний технологічний університет,
проректор з науково-педагогічної роботи та
соціально-економічного розвитку.

Захист відбудеться «25» червня 2010 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.806.01 у Миколаївському державному аграрному університеті Міністерства аграрної політики України за адресою: 54010, м. Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Миколаївського державного аграрного університету за адресою: 54010, м. Миколаїв, вул. Карпенка, 73.

Автореферат розісланий «21» травня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ф.Клочан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції суспільних перетворень не обмежуються певними соціальними, економічними або техніко-технологічними процесами, а полягають в їх надзвичайно складному поєднанні, що вимагає узгодження часто різнорідних суспільних вимог і потреб шляхом якісної переорієнтації пріоритетів управління на інноваційний розвиток. Аграрний сектор економіки України як складна відкрита система розвивається відповідно до загальних закономірностей розвитку, скорегованих на наслідки дії флуктуаційних параметрів зовнішнього і внутрішнього характеру.

Джерелами флуктуацій, по-перше, є процеси глобалізації, які вносять значні корективи в суспільне життя, включаючи економіку, соціальну сферу, культуру, національну безпеку, міжнародні відносини тощо. Нездатність первинних ланок та галузей в цілому функціонувати в глобальній економіці загрожує їх подальшому існуванню, а відповідно, спонукає до підсилення власних конкурентних позицій через інтеграцію з науково-інноваційними системами. По-друге, у відповідь на глобальні виклики вимоги національної безпеки країни щодо збереження її суверенітету, незалежності, добробуту всієї нації та відновлення екології потребують оновлення суспільного устрою та відносин через процеси модернізації. По-третє, витиснення стадії розвитку суспільства, яка базувалася на фізичній праці та характеризувалася боротьбою за матеріальні блага, пануванням товарних відносин, суспільним станом, в якому головна роль відводиться людині, її духовному вдосконаленню та творчій реалізації, зумовлює необхідність інноваційного розвитку та його соціально-екологічну спрямованість.

Дослідження феномену інновацій як фактора суспільного розвитку започатковані в працях класиків економічної теорії М. Кондрат'єва, А. Маршала, М. Туган-Барановського, Й. Шумпетера та продовжені Х. Барнетом, С. Глазьевим, Д. Беллом, В. Іноземцевим, Л. Ласло, Б. Лундвалом, Ф. Махлупом, Р. Нельсоном, Е. Роджерсом, Б. Санто, О. Сухарєвим, К. Фріманом, Ю. Яковцем та ін.

Інноваційний тип розвитку аграрного сектора економіки України відповідно до принципу безперервності узгоджується з його попередніми станами та накопиченим потенціалом національної економіки. Негативні тенденції у функціонуванні вітчизняного аграрного сектора економіки обумовлені сукупністю суб'єктивно-об'єктивних чинників – втрата державою конкурентних позицій на світових ринках, низький рівень її конкурентоспроможності, економічної свободи й інноваційної ефективності, неадекватна вітчизняним цінностям, традиціям і потенційним можливостям система реформування, які підсилюються конsumerізмом українського суспільства щодо використання природних ресурсів в процесі господарської діяльності.

Зважаючи на вищевказане та сільськогосподарську спеціалізацію України, постає актуальна проблема нівелювання загроз руйнації й деградації аграрного сектора економіки та використання потенційних можливостей його інноваційного розвитку, вирішення якої лежить в площині формування резонансної зазначеним умовам системи управління через зміну парадигми суспільного мислення і позиціонування аграрного сектора як «точки динамічного зростання» економіки України.

У сучасних дослідженнях вітчизняних та закордонних вчених питання управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем на різних ієрархічних рівнях розглядаються з двох позицій, пов'язаних із підходами до визначення категорії «іннова-

ція»: динамічний підхід превалює в працях Ф. Бездудного, Л. Водачек, С. Володіна, О. Дація, О. Крисального, О. Пригожина, Б. Санто, Ш. Тацуно, Б. Твіса, Ю. Яковця; статичний – М. Йохни, Е. Уткіна, Р. Фатхутдінова. Крім того, розроблення проблематики управління інноваційним розвитком підприємств, регіонів, національної економіки здійснюється за тематичними напрямками, пов'язаними із: трансфером інновацій (Е. Роджерс, Дж. Сакс, Т. Хагет, Т. Хегерstrand); інноваційною сприйнятливістю (Ю. Аніскін, Е. Роджерс, К. Янковський); інноваційними кластерами (У. Бутмала, Д. Грушевський, М. Кропивко, К. Лінде, Д. Одретча, М. Портер, С. Пшихачев, П. Саблук, В. Фельдман); людським капіталом (О. Бородіна, О. Гудзинський, С. Ілляшенко, В. Іноземцев).

Теоретико-методологічні аспекти інноваційного розвитку економіки України змістовно представлені в працях О. Гальчинського, В. Геєця, О. Гудзинського, Б. Данилишина, Л. Федулової, практичні ж проблеми інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки знайшли відображення в працях С. Володіна, О. Дація, О. Крисального, М. Кропивки, О. Школьного, В. Яценка.

Але при високому теоретико-методологічному та практичному рівнях розробки проблеми інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки здебільшого розв'язуються відокремлено і акцентуються на певних їх аспектах, що не забезпечує досягнення синергетичного ефекту, оскільки інноваційний розвиток – це процес, слабкість окремої ланки якого призводить до відсутності загальної ефективності. Тому виникає потреба в розробці загальної системної методології результативного управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки, яка забезпечить органічну взаємодію всіх його елементів та рух суспільства до гуманізованої форми існування, що й обумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її логіко-структурну побудову, мету, предмет, об'єкт та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Миколаївського державного аграрного університету за темою «Інноваційний розвиток галузей АПК» (номер державної реєстрації 0107U006136); пов'язана з планами науково-дослідних робіт Міністерства аграрної політики України, зокрема за темою «Розроблення стратегії інноваційного розвитку аграрної освіти і науки на довгостроковий період» (номер державної реєстрації 0109U004483, особистий внесок автора полягає у розробці концептуальних засад інноваційного розвитку аграрної освіти та університетської науки України). Як складова Міжвідомчого координаційного плану наукових досліджень з екологічних та соціально-економічних проблем розвитку продуктивних сил України (2007-2010 рр.) за темою «Інноваційний менеджмент стратегічного розвитку підприємств АПК» дисертаційна робота містить результати досліджень управління інноваційними процесами на аграрних підприємствах та обґрунтування стратегій інноваційного розвитку суб'єктів аграрного сектора економіки на регіональному й мікрорівні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування наукових засад та розроблення практичних рекомендацій щодо управління інноваційним розвитком аграрного сектора України як передумови нарощування його конкурентних переваг в глобалізованому економічному просторі.

Комплексний підхід до реалізації поставленої мети обумовив необхідність вирішення таких завдань:

- систематизувати еволюцію поглядів на економічний розвиток соціально-економічних систем;
- уточнити понятійний апарат теорії інноваційного розвитку;
- створити систему принципів реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України;
- виявити особливості інноваційного розвитку аграрного сектора економіки;
- розробити методику інтегрованої оцінки результативності моделі інноваційного розвитку соціально-економічної системи аграрного спрямування на основі дослідження ієрархії цілей інноваційного розвитку;
- обґрунтувати концепцію управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України, узагальнивши сучасні теорії економічного розвитку, теорії управління та систематизувавши вимоги і очікування суспільства від інноваційного розвитку;
- доповнити модель інноваційного процесу етапами відповідно до особливостей аграрного сектора економіки та вимог системного підходу до управління інноваційним розвитком;
- розробити методику визначення синергетичного ефекту в процесі управління моделлю інноваційного розвитку аграрного сектора економіки;
- обґрунтувати методику оцінки індивідуальної інноваційної сприйнятливості підприємств аграрного сектора економіки;
- систематизувати чинники та дослідити їх вплив на стримування інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України;
- здійснити комплексну діагностику регіонів за основними соціально-економічними показниками та довести залежність між рівнем розвитку регіону, його спеціалізацією та стратегіями інноваційного розвитку;
- обґрунтувати концептуальні положення стратегії інноваційного розвитку аграрної університетської освіти і науки України на основі аналізу світових тенденцій розвитку університетської освіти і науки, змін у вимогах ринку науково-освітніх послуг, потреб суспільства;
- обґрунтувати послідовність етапів формування попиту на інновації та заходів щодо його підвищення в аграрному секторі економіки;
- обґрунтувати науковий підхід до узгодженої взаємодії всіх учасників інноваційних територіально-виробничих кластерів та розробити матрицю їх взаємодії в межах кластеру;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення системи інформаційно-консультаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України;
- обґрунтувати сукупність заходів державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України;
- розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України в частині стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектора економіки;
- обґрунтувати застосування рентних механізмів стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів аграрного сектора економіки.

Об'єктом дослідження є система управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних та практичних засад управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України для підвищення його конкурентоспроможності.

Методологія і методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження ґрунтується на системно-комплексному та синергетичному підходах, які розглядають інноваційний розвиток аграрного сектора економіки як систему взаємопов'язаних і взаємоузгоджених елементів соціально-економічного, організаційного, екологічного, біологічного, динамічного характеру, спрямованих на підвищення рівня гуманізації суспільства, а також на сукупності положень теорії розвитку, економічної теорій, теорії постіндустріального суспільства, інституційно-еволюційної теорії, теорії управління, теорії системології і сталого розвитку суспільства.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: логіко-семантичний (для уточнення понятійного апарату моделі інноваційного розвитку); системного узагальнення (при аналізі практики управління інноваційним розвитком, формування інноваційних стратегії та політики в розвинутих країнах світу); аналізу і синтезу (для оцінки стану, динаміки і тенденцій розгортання інноваційних процесів в Україні та в аграрному секторі економіки); соціологічні методи (для вивчення специфіки інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки України); метод групувань (для оцінки складу наукових кадрів, інноваційно активних підприємств тощо); метод кластерного аналізу (для виявлення стійких кластерів за визначеними групами показників); метод експертних оцінок (для оцінки індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств); імітаційного моделювання (для розробки моделі інноваційного розвитку, моделі управління інноваційним розвитком, моделі інноваційного процесу в аграрному секторі економіки); ієрархічних систем (для побудови алгоритму формування попиту на інновації, розробки заходів щодо усунення асиметричності в інтересах учасників процесу інноваційного розвитку); абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення та формування висновків).

Інформаційною базою дослідження стали законодавчо-нормативні акти, які регламентують інноваційну діяльність в Україні, матеріали Державного комітету статистики України, інформаційно-аналітичні звіти Комітетів Верховної Ради України, міністерств та інших державних установ і відомств, офіційні матеріали Світового банку, Європейської комісії, міжнародних організацій, монографії і науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних вчених, Internet-ресурси, матеріали дискусій на наукових конференціях, дані соціологічних досліджень та інші аналітичні розробки автора.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних, методологічних та практичних підходів до формування системи управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України, спрямованої на підвищення його конкурентоспроможності.

Основними результатами дослідження, які характеризують новизну і виносяться на захист, є наступні:

вперше:

- розроблено концепцію управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України, яка ґрунтується на положеннях сучасних теорій економічного розвитку, теорій управління, вимогах суспільства і забезпечує узгодження інтересів всіх учасників процесу інноваційного розвитку на мікро-, мезо-, макрорівнях, та обґрунтовано

принципи реалізації її з урахуванням сутнісних ознак принципів й умов впровадження відповідно до цільової спрямованості аграрних трансформацій;

- обґрунтовано концептуальні положення стратегії інноваційного розвитку аграрної університетської освіти та науки України як системоутворюючих елементів інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, які враховують світові тенденції в розвитку освіти і науки, зміни у вимогах ринку науково-освітніх послуг, потреби суспільства й гарантують збереження традицій і досягнень національної аграрної науково-освітньої діяльності;

- сформовано методологічний підхід до інтегрованої оцінки результативності моделі інноваційного розвитку соціально-економічної системи аграрного спрямування, що синтезує структурно-функціональні техніко-технологічний, економічний, соціальний, екологічний, біологічний, організаційний й динамічний ефекти, узгоджені з рівнями значимості в ієрархії цілей розвитку соціально-економічної системи;

- розроблено модель виникнення синергетичного ефекту як результату проявів якостей емерджентності в інноваційному розвитку аграрного сектора економіки і методику його кількісного визначення, узгоджену із положенням, що сума ефектів від впровадження кожного виду інновацій на мікро-, мезо- та макрорівнях менша їх одночасного впровадження на всіх рівнях;

- обґрунтовано методологію оцінки індивідуальної інноваційної сприйнятливості підприємств аграрного сектора економіки через визначення інтегрального показника, узгодженого із пріоритетними видами ефектів від реалізації моделі інноваційного розвитку;

- розроблено методологію узгодженої внутрішньої та міжкластерної взаємодії всіх учасників інноваційних територіально-виробничих кластерів за суспільно необхідними і експортоорієнтованими видами сільськогосподарської продукції, об'єднаних системним інтегратором, матрицею взаємодії учасників в інтегровано-розгалуженій інноваційно-функціональній інфраструктурі;

удосконалено:

- тлумачення змісту поняття «модель інноваційного розвитку» як категорії, іманентної соціально-економічним системам, що орієнтує на якісний напрям їх руху на принципах системності, комплексності та упереджувальної дії, і уточнено понятійний апарат інноваційного розвитку соціально-економічних систем, в основу якого покладено розроблену схему логічної взаємодії категорій в межах інноваційного циклу, що дозволяє обґрунтовувати їх сутність згідно з цільовою спрямованістю;

- модель інноваційного процесу в аграрному секторі економіки, в якому на основі системного підходу та врахування особливостей аграрного сектора економіки виділено етап післявпроваджувального супроводження інновацій, що розширює часовий лаг конкурентоспроможності й конкурентостійкості інновацій за рахунок їх еволюційних змін та наукові підходи до управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України на основі формування інноваційних систем мікро-, мезо- та макрорівня і виділення груп стратегій диференційовано для кожного регіону та виду продукції;

- систему інформаційно-консультаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України шляхом масового залучення до статистичного спостереження підприємств та здійснення трансферу інновацій в системі дорадчої діяльності України;

- алгоритм формування попиту на інновації в аграрному секторі економіки через визначення та узгодження цілей суб'єктів інноваційного процесу і суспільства, в тому числі за рахунок співвідношення між рівнями обізнаності про об'єкт споживачів і носіїв інновацій;

- заходи державного стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України розробленням та обґрунтуванням змін до законодавства України із диференціацією по групам державних пріоритетів;

- сукупність заходів державного регулювання моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України визначенням оптимальної для коригування руху моделі в заданому напрямі структури регулятора, елементами якого є система освіти, науки, оподаткування, механізми державної підтримки, інформаційно-консультаційна система, і зміною цільової спрямованості державного регулювання на трьохвимірну, що полягає в підвищенні рівня інноваційної свідомості та культури суспільства, формуванні попиту на інновації й інноваційну продукцію, підвищенні сприйнятливості галузей, регіонів, підприємств до інноваційних нововведень;

дістало подальшого розвитку:

- узагальнення теоретичних поглядів на статичний і динамічний розвиток, що поглибило розуміння закономірностей інноваційного типу розвитку та його взаємозв'язку із подальшою гуманізацією суспільства;

- систематизація детермінант стримування інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України, в структурі яких виділено зовнішні та внутрішньосистемні чинники, а також визначено їх кількісний вплив на дестабілізацію інноваційних процесів в секторі;

- визначення особливостей інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, узгоджених з основними ознаками та збалансованих із суспільними і приватними вигодами від інноваційного розвитку;

- обґрунтування мотиваційних стимулів здійснення інноваційної діяльності суб'єктами аграрного сектора економіки через узгодженість загальної результативності діяльності із природною, енергетичною та інтелектуальною рентами і підходи до оцінки розміру присвоєння інтелектуальної ренти суб'єктами інноваційного процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертаційній роботі наукові розробки дають можливість підвищити результативність управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України на мікро-, мезо- та макрорівнях в умовах висококонкурентного глобального зовнішнього середовища. Одержані в результаті дослідження наукові результати доведені до рівня рекомендацій, прийнятих до впровадження, зокрема:

– Міністерством аграрної політики України (довідка № 37-18-1-15/2389 від 18.02.10) – пропозиції щодо комплексного підходу до формування моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки і стратегії інноваційного розвитку аграрної освіти і університетської науки та щодо кластерних механізмів підвищення інноваційної активності аграрних підприємств; рекомендації щодо залучення дорадчих служб до трансферу інновацій в аграрному секторі економіки через створення баз даних інновацій і організації взаємодії потенційних носіїв і споживачів інновацій;

– Міністерством економіки України (довідка № 2904-25/35 від 25.02.10) – пропозиції щодо формування концепції і стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора

економіки України; рекомендації щодо пріоритетного експортного розвитку галузей АПК, які орієнтуються на виробництво органічної продукції; методика оцінки результативності моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки; методика визначення і пропозиції щодо оптимального співвідношення економічного та соціально-екологічного ефектів від реалізації проектів і програм інноваційного розвитку аграрного сектора економіки;

– Миколаївською обласною державною адміністрацією (довідка № 423/69-05-50/6-10 від 03.03.10) – пропозиції щодо реалізації механізмів трансферу інновацій в аграрному секторі економіки через систему дорадчих служб; заходи щодо розвитку венчурного фінансування інноваційної діяльності підприємств аграрного сектора економіки; методика оцінки індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств; рекомендації щодо формування і реалізації стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора економіки;

– Управлінням освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка № 525-13 від 11.02.10) результати дисертаційного дослідження використані при розробці Регіональної Програми інноваційного розвитку Миколаївської області на період до 2020 року. Крім того, прийнято до використання як науково-методичну базу для формування регіональних програм інноваційного розвитку освіти і науки в університетах розроблені концептуальні засади інноваційного розвитку аграрної науково-освітньої системи;

– Миколаївським державним аграрним університетом (довідка № 505 від 10.03.10) – основні наукові результати використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін та спецкурсів «Інтелектуальна власність», «Інноваційний менеджмент», «Інвестиційний менеджмент», «Вища освіта і Болонський процес» та ін.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, є особистим надбанням автора. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Особистий внесок у спільно опублікованих наукових працях відзначено окремо в переліку наукових праць.

Апробація результатів дисертаційної роботи здійснювалася на Восьмих, Дев'ятих, Десятих та Одинадятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (м. Київ, 20-21 червня 2006 р., 26-27 квітня 2007 р., 10-11 квітня 2008 р., 26-27 лютого 2009 р.); на міжнародних науково-практичних конференціях: «Ольвійський форум 2007: стратегії України в геополітичному просторі» (м. Ялта, 6-9 червня 2007 р.), «Україна – сільське господарство – СОТ: теорія і практика» (м. Миколаїв, 26-28 вересня 2007 р.), «Формування конкурентоспроможності підприємств АПК в умовах глобалізації» (м. Полтава, 13-14 листопада 2007 р.), «Наукове забезпечення інноваційного розвитку виробництва та переробки продукції АПК» (м. Львів, 29-30 листопада 2007 р.), «Проблеми розвитку АПК в контексті вступу України до СОТ» (м. Луганськ, 15-16 травня 2008 р.), «Економіка аграрних підприємств: проблеми теорії та практики» (м. Полтава, 24-25 вересня 2008 р.), «Аграрний форум – 2008» (м. Суми, 15-18 жовтня 2008 р.), «Актуальні проблеми розвитку обліку, аудиту, фінансів і менеджменту в агропромисловому виробництві України» (м. Харків, 6-7 листопада 2008 р.), «Проблеми удосконалення управління в сучасних умовах» (м. Кам'янець-Подільський, 13-14 листопада 2008 р.), «Продовольча безпека та економічні засади ви-

робництва біопалива в Україні» (м. Київ, 9-10 квітня 2009 р.), «Ольвійський форум – 2009: стратегії України в геополітичному просторі» (м. Ялта, 11-14 червня 2009 р.), «Напрями забезпечення сталого розвитку аграрного сектора» (м. Біла Церква, 16-17 червня 2009 р.), «Фінансування і кредитування аграрного сектору: проблеми та перспективи» (м. Мелітополь, 7-9 вересня 2009 р.), «Ринкові трансформації та економічний механізм підвищення ефективності підприємств аграрного сектора» (м. Харків, 8-9 жовтня 2009 р.), «Край на научного розвитку» (Болгарія, Софія, 17-25 січня 2010 р.), «Научно-инновационная деятельность в агропромышленном комплексе» (г. Минск, 20-21 мая 2010 г.); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми ринку продукції АПК в умовах глобалізації» (м. Миколаїв, 24-25 травня 2007 р.), «Конкурентоспроможність продукції АПК України та вимоги СОТ» (м. Київ, 4-5 жовтня 2007 р.), «Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи» (м. Сімферополь, 26 червня 2009 р.); на Перших, Других та Третіх річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників південного регіону України (м. Миколаїв, 10-11 грудня 2007 р., 22-23 січня 2009 р., 4 лютого 2010 р.); на Причорноморських регіональних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу МДАУ (м. Миколаїв, 2006-2010 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в одноосібній монографії (26 ум. друк. арк.), одному науково-методичному виданні (3 ум. друк. арк.), 43 наукових публікаціях (з яких 27 – статті у наукових фахових виданнях: 24 – одноосібні, 3 – у співавторстві). Загальний обсяг наукових публікацій становить 45,77 ум. друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 512 сторінок, основний зміст викладено на 352 сторінках. Дисертація містить 61 таблицю на 71 сторінці, 75 рисунків на 32 сторінках та 21 додаток на 63 сторінках. Список використаних джерел налічує 367 найменувань на 37 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку аграрного сектора економіки**» досліджено генезис теоретичних поглядів на розвиток та інноваційний розвиток соціально-економічних систем, сформовано категоріальний апарат інноваційного розвитку соціально-економічних систем, обґрунтовано сутність моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки і концептуальні положення її формування, проаналізовано особливості інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, обґрунтовано методологію дослідження інноваційного типу розвитку соціально-економічних систем аграрного спрямування.

Виходячи з обґрунтованих автором принципових наукових положень (цільова спрямованість – головний системоутворюючий критерій; цілісність як основа виділення підсистем та складових елементів; функціональна взаємодія складових елементів; орієнтація на досягнення мети згідно з цільовою спрямованістю системи; синергетичний ефект від взаємодії елементів системи), уточнено зміст категорії «соціально-економічна система», під якою розглядається цілісна сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних та економічних інститутів і відносин, зорієнтованих на створення синергетичного ефекту та збалансування єдності інтересів в процесі забезпечення динамічного ро-

звитку суспільства через його інтелектуалізацію, вдосконалення соціально-трудова, владно-власних, економічних, суб'єктно-об'єктних, суб'єктно-суб'єктних та інших відносин в системі циклічного розвитку суспільства, регіонів, об'єктів матеріального і духовного виробництва, кругообороту капіталу.

Базовою основою розробки теорії і методології оцінки рівня соціально-економічного розвитку автором обрано поділ соціально-економічних систем відповідно до ієрархічних рівнів, що надало можливість об'єктивно оцінити стан розвитку останніх в діалектичній єдності суспільства, регіону та підприємств.

Розкриття сутності економічного розвитку здійснено в системі методологічних підходів через: процес накопичення і реалізації потенціалу економіки; цільову спрямованість та механізми її досягнення; зміну рівноваги в стрибкоподібному кругообігу; зміну організаційної будови капіталу; реалізацію системи вимог згідно з «принципом безперервності Візера»; ретроспективну зміну середовища та характеру взаємозв'язків; виконання економікою своїх функцій, узгоджених із законами розвитку природи, суспільства та економіки; суб'єктів ініціації; появу в об'єкта принципів нової якості в усіх складових системи згідно із сформованою цільовою спрямованістю розвитку.

Дослідження моделі інноваційного розвитку здійснено диференційовано як: головного якісного напрямку розвитку соціально-економічної системи; головної загальної стратегії розвитку; головної функції і базової основи інноваційної діяльності соціально-економічної системи; методологічної основи побудови системи менеджменту та її підсистем; методологічної основи побудови системи освіти з метою зміцнення і розвитку інтелектуального потенціалу; базової концептуальної основи інтелектуалізації праці; методологічної основи обґрунтування критеріїв та показників інноваційності технологій, процесів, продукції, послуг. Виділення засобів і механізмів забезпечення розвитку соціально-економічної системи дало можливість сформулювати цілісну методологію побудови системи управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки з орієнтацією на синергетичний ефект в контексті інтелектуалізації.

Аналітичне осмислення теоретико-методологічних підходів щодо розвитку соціально-економічних систем дало можливість стверджувати про виникнення необхідності і доцільності розгляду постіндустріального суспільства в розширеному варіанті, виділивши в його межах інноваційний підтип, який акумулює особливості інформаційного суспільства, суспільства знань і безпосередньо забезпечує якість процесу розвитку. Це дозволило чітко виокремити основні фактори, які характеризують відповідні типи соціально-економічного розвитку (доіндустріального, індустріального, постіндустріального, інформаційного, інтелектуального та ін.) та поєднати їх в інноваційному типі, використавши розроблену автором формулу залежності між типами суспільства та факторами, а саме: обсягом випуску, працею, капіталом, інформацією, інтелектуальним капіталом. Вказане лягло в основу виділення основних структурних елементів інноваційного типу розвитку: продукування наукових знань, освіта та підвищення кваліфікації, комерціалізація наукових знань та інновацій, трансфер інновацій, захист інтелектуальної власності, використання інновацій, управління і регулювання інноваційним розвитком економіки.

Реалізацію інноваційного типу розвитку аграрного сектора пропонується здійснювати через модель інноваційного розвитку. Для формування моделі та системи управління результативним її функціонуванням автором розроблено систему принципів з чітким визначенням цільової спрямованості та умов їх реалізації в аграрному секторі економіки,

а також уточнено категоріальний апарат шляхом семантичної формалізації відповідно до виділених ознак інноваційного розвитку згідно з його функціональною цільовою спрямованістю.

В роботі обґрунтовано, що модель інноваційного розвитку аграрного сектора економіки (рис. 1) як потенційна можливість і системна конкурентна перевага повинна формуватися на методологічних підходах розробки загальної концепції розвитку соціально-економічних систем, принципах, обґрунтованих передумовах та створених умовах, сформованій єдиній системі макро- та мікроекономічного забезпечення реалізації цільової спрямованості моделі інноваційного розвитку, яка включає концепцію інноваційного розвитку, інноваційну політику, інноваційні стратегії, системи і структури управління інноваційного спрямування, механізми управління інноваційною діяльністю, мотиваційний механізм.

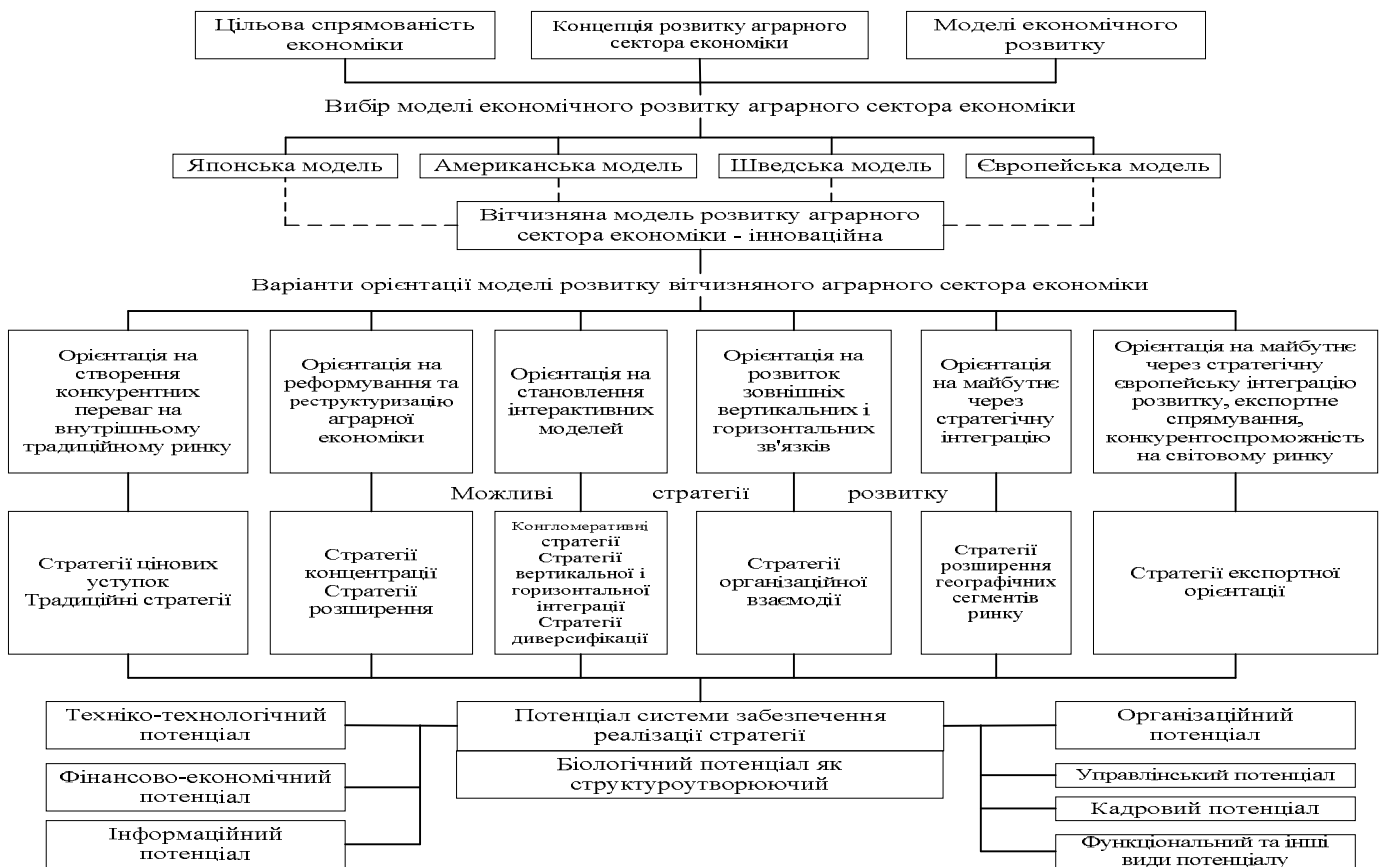

Рис. 1. Формування моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки*

* Авторська розробка

В сформованій методології побудови моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки на принципах адаптивності і здатності забезпечувати синергетичний ефект в діяльності аграрних підприємств враховано умови дотримання збалансованості в складових потенціалі з орієнтацією на основоположний в цільовій спрямованості біологічний потенціал. Навколо біологічного повинні формуватися інші види потенціалів як умови реалізації потенційних можливостей сортів рослин, порід тварин. У забезпеченні синергетичного ефекту від організаційної взаємодії потенціалів підприємства вирішальна роль відведена автором організаційно-управлінському потенціалу.

В результаті дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів інноваційного розвитку аграрного сектора економіки виділено іманентні йому особливості,

які враховано при розробленні пропозицій щодо вдосконалення системи управління інноваційним розвитком та його основними складовими: біологічний фактор як структуроутворюючий для моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки; пріоритети в цільовій спрямованості моделі на раціональне використання природного потенціалу та підвищення якості сільськогосподарської продукції, її безпеки і збереження природних властивостей; збалансування державою суспільних і приватних вигід від здійснення інноваційної діяльності шляхом законодавчого закріплення розмірів виробництва продукції, споживання якої супроводжується ризиком для здоров'я людей; переважно державне фінансування науково-дослідних робіт в аграрному секторі економіки; інвестиційні проекти в аграрному секторі економіки є найбільш ризикованими й мають найбільший строк окупності (більше 10 років).

Згідно із розробленими теоретико-методологічними положеннями, оцінку результативності моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки пропонується здійснювати за обґрунтованими автором критеріями, які характеризують рівні економічного зростання, конкурентоспроможності, розвитку людського капіталу, збереження та відтворення біологічних ресурсів, екологічної безпеки, очікування суспільства від реалізації моделі; сукупного соціально-економічного ефекту (техніко-технологічний, економічний, соціальний, екологічний, біологічний, організаційний, динамічний).

Встановлено, що кількісній оцінці виділених видів ефектів, зважаючи на сутність поняття «результативність», повинне передувати визначення ієрархії цілей соціально-економічної системи, яких планувалося досягти в процесі реалізації моделі інноваційного розвитку. На основі проведених теоретико-методологічних та практичних досліджень визначено, що кожна ціль має певну значимість для забезпечення загальної результативності моделі інноваційного розвитку, яка зменшується із збільшенням порядку цілі. Таким чином, враховуючи ієрархію цілей та коефіцієнти значимості для кожного порядку цілей, загальна результативність моделі інноваційного розвитку може бути визначена за формулою:

$$P = E_1 + 0,95E_2 + 0,85E_3 + 0,7E_4 + 0,55E_5 + 0,45E_6 + 0,35E_7, \quad (1)$$

де P – загальна результативність моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки; $E_1, E_2, E_3, E_4, E_5, E_6, E_7$ – ефект від досягнення цілі відповідного порядку.

Наведена методика узгоджена із категоріями конкурентоздатності, конкурентоспроможності, конкурентостійкості соціально-економічної системи, між якими встановлено чіткі взаємозв'язки.

У другому розділі «**Науково-методологічні основи управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки**» обґрунтовано взаємозв'язок теорій економічного розвитку та теорій управління, методологію системного управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки, запропоновано систему механізмів ефективного функціонування моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

В роботі в основу теоретико-методологічного обґрунтування управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем і, зокрема, аграрного сектора економіки покладено як загальну теорію розвитку, так і її складові за напрямками дії згідно із положеннями теорії матерії, теорії руху, теорії систем, теорії процесів, що доповнено схемами методологічної взаємодії теорії управління інноваційним розвитком з теоріями економічного розвитку.

Дослідження еволюції підходів до побудови інноваційного процесу зумовили створення нової парадигми, оснований на системному рефлексивному управлінні інноваційним розвитком, яке враховує взаємодію учасників в коеволюційному процесі. Як головну передумову формування результативної системи управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем автором закладено дотримання вимог методологічного спрямування (системності в інноваційному розвитку соціально-економічних систем та в трансформаційних процесах; інституційно-структурної трансформації економіки України; адаптивних механізмів управління організаційним розвитком; оцінки стратегічної конкурентоспроможності суб'єкта діяльності та ін.).

У ринковому середовищі найбільш динамічними є споживачі та їх потреби, які постійно видозмінюються. Це положення розглядається автором як основна рушійна сила конкуренції, яка є базовим орієнтиром для цільової спрямованості діяльності суб'єктів пропозиції. Переорієнтація суспільної думки та суб'єктів діяльності на споживача покладена автором в основу нового підходу до формування системи управління конкурентоздатністю, конкурентоспроможністю та конкурентостійкістю на макро-, мезо- та мікрорівнях. Тому, ґрунтуючись на положенні резонансного збудження системи, встановлено, що інноваційний ланцюг в цілому не може бути сильнішим своєї найслабшої ланки, на основі чого доповнено процес інноваційного розвитку аграрного сектора економіки етапом післявпроваджувального супроводження інновацій, що дає можливість розширити часовий лаг конкурентоспроможності та конкурентостійкості інновації за рахунок еволюційних змін або створення революційних інновацій на базі застарілих.

Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем автором пропонується здійснювати в комплексі владних, кваліфікаційних, мотиваційних, організаційних стимуляторів, в їх організаційній взаємодії та психологічній готовності до здійснення змін. Реалізація такого підходу можлива в умовах нового стилю управління системою знань в кругообігу «наука – освіта – виробництво», узгодженого з концепцією інтелектуалізації суспільства в раціонально збалансованому поєднанні компетентизації та інтелектуалізації.

Встановлено, що забезпеченню розв'язання екологічних, соціальних та економічних завдань, ефективному функціонуванню соціально-економічних систем в зовнішньому конкурентному середовищі сприятиме модель інноваційного розвитку, розробка якої здійснена автором відповідно до системоутворюючої цільової спрямованості на єдність інтересів по вертикалі і горизонталі, яка пронизує суспільство як цілісну систему, державу як відповідального суб'єкта за дотримання безпеки, регіони, соціальні групи, суб'єктів інноваційних ідей та їх матеріалізацій, бізнесові структури, суб'єктів попиту і пропозицій, суб'єктів ринкової інфраструктури, суб'єктів організаційної взаємодії, та використання методології системного управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки.

Формування механізмів адаптації організації до змін у зовнішньому середовищі на принципах упереджувальної дії пропонується здійснювати в системі «поведінка – система – стратегія» та з урахуванням особливостей аграрного сектора економіки через виділення блочно-модульних груп стратегій інноваційного розвитку, що дозволить поєднати на збалансованій основі організаційну культуру, організаційний клімат з управлінським профілем і стратегіями розвитку.

В роботі доведено, що в системі управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки головним критерієм є рівень життя сільського населення, а не максимізація економічного ефекту. Функціональні механізми повинні уступати розвитку інтелектуалізації та інноваційності через систему попиту на інновації та інноваційну сприйнятливість.

Процес формування системи управління охоплює розробку механізмів, які в результаті дослідження розділені автором, зважаючи на їх сутнісні відмінності, на механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора та механізми реалізації моделі. В цілому, вважаємо, що з точки зору довгострокової дієвості механізми забезпечення є первинними і повинні спрямовуватися, по-перше, на створення інноваційно мислячого суспільства, по-друге, на формування попиту на інновації, який в результаті вмотивує суб'єктів пропозиції, по-третє, на підвищення інноваційної сприйнятливості всіх суб'єктів розвитку. Методично система виділених механізмів підкріплюється розробленими:

1) алгоритм формування попиту на інновації в аграрному секторі економіки, який сприятиме подоланню асиметрії інформації, підвищенню попиту на інновації, прискоренню темпів комерціалізації інновацій, інтеграції науково-освітніх установ, товаровиробників, державних установ, організацій кластерної взаємодії учасників інноваційного розвитку аграрного сектора економіки (рис. 2). З метою подолання асиметричності в інтересах потенційних учасників інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, напрями і причини виникнення яких визначено в процесі дослідження в розрізі ієрархічних рівнів, і активізації попиту на інновації розроблено схему внутрішньо- та міжкластерної взаємодії учасників, об'єднаних науковим системним інтегратором, здійснено розподіл зон контролю між ними;

2) методикою оцінки інноваційної сприйнятливості за системою показників в розрізі груп: достатність фінансового забезпечення інноваційної діяльності, загальносистемна сприйнятливість, сприйнятливість техніко-технологічної системи, сприйнятливість колективу до здійснення змін, структурна сприйнятливість до трансформацій, інноваційна спроможність, інформаційна сприйнятливість, сприйнятливість природних ресурсів. З метою нормування показників в межах зазначених груп пропонується використати ступеневу функцію:

$$y_{ij} = x \frac{ICP_{ij}}{ICP_{ijn}}, \quad (2)$$

де y_{ij} – нормований j -й показник i -го блока показників; ICP_{ij} – розрахований j -й показник i -го блока показників; ICP_{ijn} – базове значення j -го показника i -го блока показників.

Для визначення показника загальної індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрного підприємства розроблено формули:

$$ICP_{заг} = \sum_{i=1}^8 ICP_i, \quad (3)$$

$$ICP_i = \sum_{n=1}^j y_{ij} \cdot k_{ij}, \quad (4)$$

де $ICP_{заг}$ – загальна індивідуальна інноваційна сприйнятливість аграрного підприємства; ICP_i – часткова інноваційна сприйнятливість аграрного підприємства за i -м блоком показників; k_{ij} – коефіцієнт значимості j -го показника i -го блока показників (значення кое-

фіцієнтів визначено автором в процесі дослідження і наведено в роботі); n – кількість показників в i -му блоці показників.

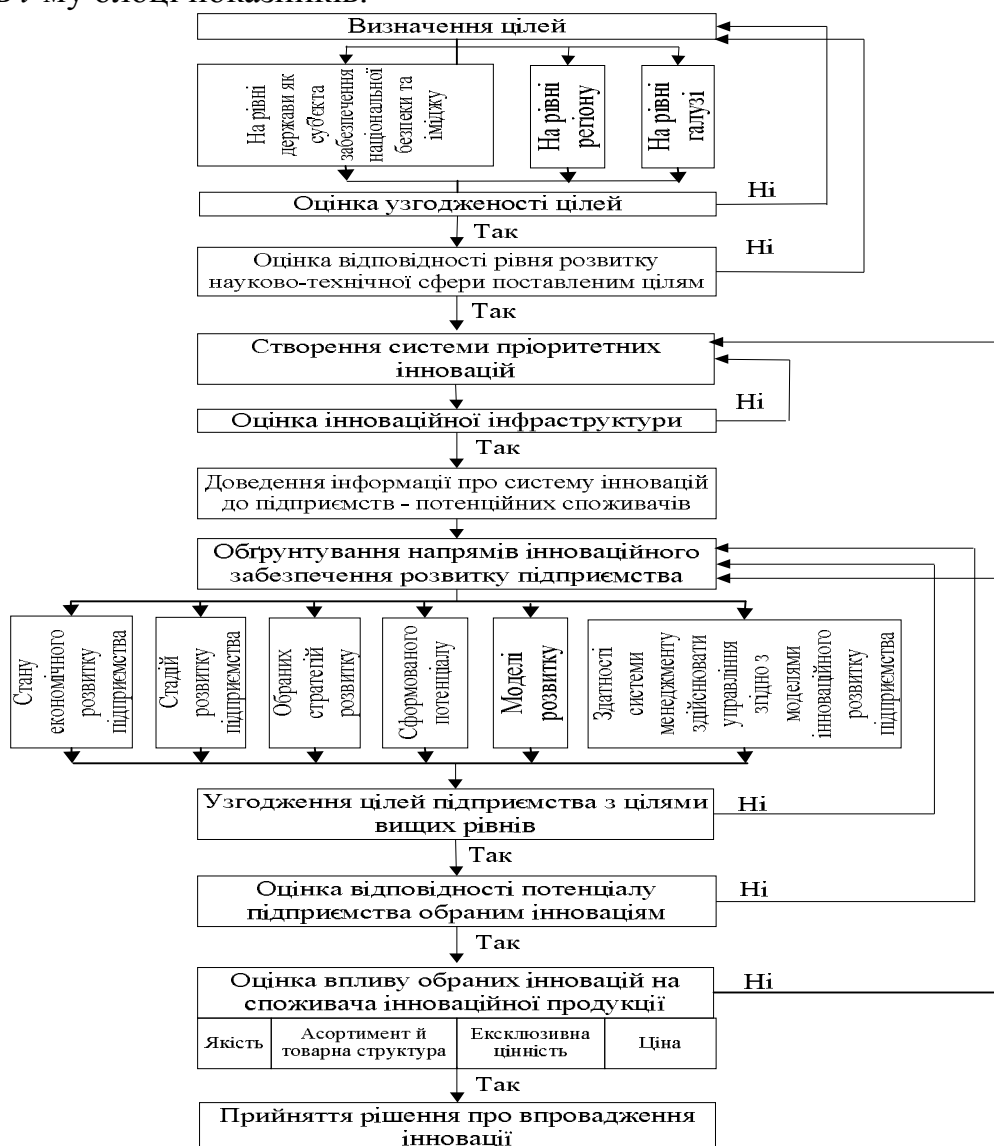

Рис. 2. Алгоритм формування попиту на інновації в аграрному секторі економіки*

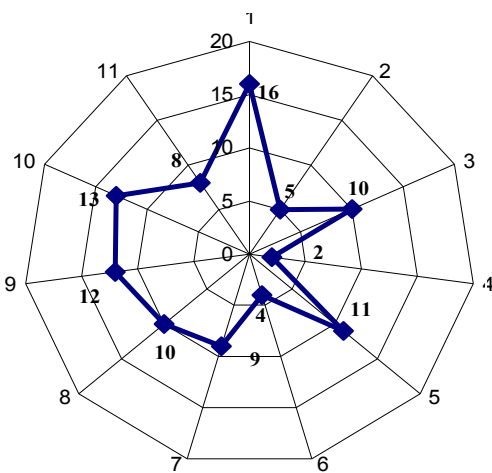
* Авторська розробка

У третьому розділі «**Результативність управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України**» систематизовано детермінанти та проаналізовано внутрішньосистемні чинники інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України, оцінено вплив зовнішнього середовища на інноваційну активність аграрного сектора економіки України, обґрунтовано основні напрями вдосконалення системи управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України.

В процесі дослідження аграрний сектор економіки України одночасно розглядався як самостійна складна відкрита система і складова підсистема національної економіки, яка впливає на нього через певні флуктуаційні зрушення. Економіка України характеризується недосконалістю більшості елементів, в результаті чого посідає 72 із 133 місць за Індексом глобальної конкурентоспроможності, 162 місце із 183 за Індексом економічної свободи. За глобальною інноваційністю Україна в 2008 р. посіла 64 місце із 110 можливих, що є результатом дії несприятливих для розвитку економіки умов в податковій політиці держави, політиці в галузі освіти, інноваційної інфраструктури, інтелектуальної

власності та негативною віддачею витрат в інноваційну діяльність. Незначний рівень інноваційної активності аграрного сектора економіки зумовлений як загальними для економіки України причинами, так і внутрішньо притаманними аграрному сектору слабкими сторонами.

На основі результатів анкетування керівників 140 аграрних підприємств у 2008 р. встановлено (рис. 3), що відсутність інноваційної активності аграрних підприємств здебільшого полягає в несистемності державної інноваційної і аграрної політики (на 16%), недостатньому рівні венчурного (13%), кредитного (12%) та інших видів фінансування, пов'язаному із нерозвинутою інноваційною інфраструктурою, системою спеціалізованих фінансово-кредитних установ, а також із високим рівнем ризику інноваційної діяльності (11%).

1. Несистемність у прийнятті рішень щодо державної інноваційної й аграрної політики
2. «Стиснення» внутрішнього попиту на продукцію аграрного сектора
3. Не обґрунтоване та поспішне реформування аграрного сектора економіки
4. Відсутність координаційних щодо інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки державних і регіональних структур
5. Високий ризик інноваційної діяльності
6. Диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію
7. Недосконала інформаційна система
8. Скорочення цільового фінансування реальних науково-дослідних програм
9. Нерозвинута система ефективного кредитування аграрного сектора
10. Нерозвинута система фінансування інноваційної діяльності спеціалізованими фондами, в тому числі і венчурними
11. Відсутність ринку землі, сформованого на науково обґрунтованій основі із системою орендних відносин

Рис. 3. Значимість зовнішніх причин гальмування інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки України*

* Побудовано на основі власних досліджень

Автор вважає, що елемент розбалансованості в українську аграрну політику вносять і відносини із ЄС. Радикальна реформа бюджетної, регіональної та аграрної політики ЄС не була закінчена вчасно, що призвело до невідповідності внеску країн у бюджет ЄС та їх впливу на прийняття рішень, а також відсутності врегулювання питань щодо аграрної сфери між ЄС і СOT.

Як свідчать авторські дослідження, бар'єром для інноваційного розвитку аграрного сектора економіки є переки в розподілі державних інвестицій, необґрунтовані інвестиційні рішення всередині аграрного сектора, низька віддача інвестицій через нерациональність цільових напрямів використання інвестиційних потоків. З метою встановлення оптимального міжгалузевого розподілу державних інвестицій пропонується систематично здійснювати порівняння окупності витрат в різних галузях.

Для формування зведено-аналітичної інформації, здійснення моніторингу інноваційних процесів в аграрному секторі економіки автором розроблено і пропонується до впровадження форма статистичної звітності «Обстеження інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства».

Встановлено, що із внутрішньосистемних факторів інноваційний розвиток аграрного сектора економіки на 26% стримується незадовільним фінансовим станом підпри-

ємств, на 25% – низькою якістю науково-дослідних робіт і низьким рівнем інтеграції науки з виробництвом.

На основі проведених досліджень автор дійшов висновку, що сільськогосподарські підприємства останніми роками інноваційно активізуються, починає змінюватися парадигма їх мислення, в результаті чого 17,5% досліджуваних підприємств витрачали на вдосконалення виробництва у 2008 р. більше 30% чистого прибутку. Більш активними є великі за розмірами господарські товариства та приватно-орендні підприємства.

Інновації в основному впроваджуються в прибутковій рослинницькій галузі: 46,3% опитаних у 2008 р. респондентів застосовують нові сорти і гібриди сільськогосподарських культур, 20,9% - нові сільськогосподарські машини та механізми, 13,8% - нові системи обробітку ґрунту. Незначний рівень (5,2%) використання науково-обґрунтованих сівозмін.

У тваринництві 52,2% досліджуваних підприємств застосовували нові породи сільськогосподарських тварин, інші ж види інновацій, зокрема високоефективні корми, нові механізми та засоби захисту рослин знаходяться майже на одному рівні (близько 16%). Зважаючи на нерозвиненість вітчизняних галузей тваринництва, на думку автора, найбільш вірогідним є входження суб'єктів господарювання з інноваційними розробками саме в галузь тваринництва з можливістю одночасної промислової переробки продукції, що дозволить в перспективі розв'язувати соціально-економічні та екологічні проблеми. Але при цьому вважаємо доцільним змінювати інноваційну політику і стратегію підприємства залежно від спеціалізації регіону, природно-кліматичних умов, можливостей кооперування тощо.

В процесі авторських емпіричних досліджень встановлено, що найслабкішою щодо можливості реалізації моделі інноваційного розвитку визнано організаційно-управлінську систему, яка не забезпечує належного інноваційного клімату та культури, не розвиває інтелектуальну складову організації. Із досліджених підприємств більшість, а саме 89,7%, оцінюючи види ефектів від реалізації моделі інноваційного розвитку за їх значимістю відповідно до цілей кожного суб'єкта господарювання, на перші позиції поставили економічний та техніко-технологічний ефекти, а 46,3% найнижче за значимістю оцінили організаційний та біологічний ефекти.

Концептуально і емпірично доведено, що основоутворюючими елементами моделі інноваційного розвитку аграрного сектора України є біологічний потенціал та науково-освітня система, яка формує інноваційне мислення, генерує інновації та забезпечує аграрний сектор економіки компетентними спеціалістами, здатними працювати з різними видами інновацій. На основі SWOT-аналізу встановлено, що на сьогодні достатній для реалізації означених цілей інноваційного розвитку науково-інтелектуальний потенціал аграрний сектор економіки має лише у кадровому і культурному аспектах і характеризується такими тенденціями:

1) незважаючи на зменшення наукових кадрів в галузі сільськогосподарських наук за останні 8 років, можна констатувати повільне, але омолодження наукових кадрів;

2) обсяг фінансування науки в Україні нижчий від законодавчо встановлених норм (1,7% ВВП) і складав у 2009 р.: за бюджетним фінансуванням – 0,4-0,5% ВВП, за всіма джерелами фінансування – 0,84% ВВП;

3) державні витрати України на наукові дослідження в сільському господарстві у 2007 р. склали лише 0,03% від ВВП, виробленого в сільському господарстві, а за 2008-

2009 рр. їх було зменшено ще майже вдвічі у зв'язку із кризовими процесами в економіці;

4) на університетський сектор науки припадає менше 7% загальних асигнувань на всю науку, а частка фінансування науково-технічних робіт у ВНЗ складає лише 3% загальних коштів на їх утримання, що значно нижче, ніж в розвинутих країнах. У структурі ж виконавців НДДКР Міністерства аграрної політики України у 2009 р. 21% склали аграрні ВНЗ, що в порівнянні із середньоукраїнськими тенденціями є позитивним для подальшої інтеграції освітніх, наукових і виробничих організацій в процесі здійснення інноваційної діяльності;

5) у цілому, за обсягом фінансування освіти у бюджетних видатках Україна має позитивні тенденції, але вони нівелюються негативними наслідками від розподілу та використання фінансових ресурсів та іншими слабкими сторонами вітчизняної університетської освіти і науки, зокрема і аграрної.

У результаті досліджень доведено, що забезпечувати в часовому просторі динамічний синергетичний ефект в діяльності підприємств та підтримання системи в стані інноваційного розвитку можливо за умови випередження темпів здійснення змін в системі менеджменту порівняно із змінами у зовнішньому середовищі. Рушійним же фактором інноваційного розвитку, згідно з авторською позицією, повинна стати психологічна готовність організації, менеджменту та управлінської команди.

Як підтверджують авторські дослідження (2008 р.), керівництво аграрних підприємств не розглядає систему управління як генератор інноваційного розвитку. Найчастіше інноваційні зміни здійснюються в управлінні ризиками (43,1%) та в площині інтеграції підприємств (28,6%). Загрозливим, з точки зору внутрішньосистемного інноваційного мислення всього колективу, є недостатня увага до інноваційних змін в системах планування розвитку (3,1%), системах комунікацій (2,9%), системі стимулювання генерації інноваційних ідей (1,7%).

Відповідно до обґрунтованої автором позиції, стратегія інноваційного розвитку аграрного сектора економіки повинна: 1) формуватися диференційовано стосовно адміністративно-територіальних одиниць; 2) узгоджуватися із можливостями насичення внутрішнього та зовнішнього ринків.

Для виявлення однорідних груп регіонів здійснено їх групування методом кластерного аналізу за основними соціально-економічними індикаторами та рівнем виробництва і споживання основних видів сільськогосподарської продукції, розрахованими в середньому за 2004-2008 рр. На основі аналізу виділених груп-кластерів за рівнем виробництва та споживання основних видів продукції, а також рівня їх розвитку автор дійшов висновку, що планування інноваційного розвитку аграрного сектора на регіональних рівнях повинне здійснюватися диференційовано щодо певного виду продукції. В роботі виділено шість основних стратегій, які є пріоритетними для подальшого розвитку кожної галузі в межах визначеного регіону (табл. 1).

Незважаючи на різні рівні розвитку галузей та тип обраних стратегій, вважаємо основною умовою успішної їх реалізації впровадження в галузях визначених видів інновацій, зокрема: при стратегії формування внутрішньорегіонального попиту на продукцію (соціально орієнтовані інновації, спрямовані на збільшення кількості робочих місць та рівня соціальної підтримки населення); пріоритетно-експортній стратегії (всі види інновацій, але пріоритет повинен надаватися радикальним техніко-технологічним, біологі-

чним та ресурсозберігаючим інноваціям); конкурентній міжрегіональній стратегії (техніко-технологічні, організаційні інновації, спрямовані на підвищення економічної ефективності виробництва продукції в порівнянні з іншими регіонами); прирістної стратегії для внутрішньорегіонального споживання (інноваційна модернізація техніки і технологій, спрямована на збільшення обсягів виробництва, інноваційні підходи до формування сівозмін); стратегії стабілізації (покращуючі інновації, спрямовані на підвищення рівня рентабельності підприємств та підвищення якості життя населення); стратегії додаткового зовнішнього залучення продукції (організаційні інновації в постачанні продукції, вертикальна і горизонтальна кооперація та інтеграція).

Таблиця 1

Рекомендовані напрями стратегій інноваційного розвитку аграрного сектора регіону*

Адміністративно-територіальна одиниця	Вид продукції					
	м'ясо	молоко	яйця	картопля	овочі	зерно
Кластер 1						
Херсонська	СЗ	СП, ПВ	СП, СЗ	СС	СП, ПЕ	ПЕ
Кіровоградська	ПВ, СЗ	СП, ПВ	СП, КМ	КМ	СП, КМ	ПЕ
Полтавська	СЗ	СП, КМ	СП, КМ	ПЕ	СП, ПЕ	ПЕ
Черкаська	СП, ПВ	СП, ПВ	СП, ПЕ	ПЕ	СП, КМ	ПЕ
Київська	СП, ПВ	СП, ПВ	ПЕ	ПЕ	СП, ПЕ	ПЕ
Кластер 2						
Тернопільська	ПВ	СП, КМ	СП, СС	ПЕ	СП, СС	ПЕ
Рівненська	ПВ	СП, КМ	СП, ПВ	ПЕ	СП, СС	КМ
Хмельницька	ПВ	СП, КМ	СЗ	ПЕ	СП, СС	ПЕ
Житомирська	ПВ	СП, КМ	СП, КМ	ПЕ	СП, СС	ПЕ
Сумська	ПВ	СП, СС	СП, ПВ	ПЕ	СП, СЗ	ПЕ
Волинська	СП, ПВ	СП, КМ	СП, СЗ	ПЕ	СП, КМ	КМ
Вінницька	ПВ	СП, КМ	СП, КМ	ПЕ	СП, КМ	ПЕ
Чернігівська	ПВ	СП, КМ	СП, ПВ	ПЕ	КМ	ПЕ
Кластер 3						
Чернівецька	ПВ	СП, ПВ	СП, СС	КМ, ПЕ	СП, КМ	КМ
Закарпатська	ПВ	СП, ПВ	СЗ	КМ, ПЕ	СП, КМ	СС
Львівська	ПВ	СП, ПВ	СЗ	КМ, ПЕ	СП, СС	СС
Івано-Франківська	ПВ	СП, ПВ	СП, КМ	КМ, ПЕ	СП, СЗ	СС
Кластер 4						
Автономна Республіка Крим	ПВ, СЗ	ПВ, СЗ	СП, КМ	СП, СЗ	СП, СЗ	КМ
Дніпропетровська	СЗ	ПВ, СЗ	СП, ПЗ	СС	СП, СС	КМ
Донецька	СЗ	ПВ, СЗ	СП, СС	СС	СЗ	СС
Запорізька	СЗ	ПВ, СЗ	СП, СС	СС	СП, СС	ПЕ
Луганська	СЗ	ПВ, СЗ	СП, ПВ	СС, КМ	СП, СЗ	КМ
Миколаївська	СЗ	СП, ПВ	СП, СЗ	СС	СП, КМ	ПЕ
Одеська	СЗ	СП, ПВ	СЗ	СП, СЗ	СП, КМ	ПЕ
Харківська	СЗ	ПВ, СЗ	СП, ПВ	КМ	СП, СС	КМ

СП – Стратегія формування внутрішньорегіонального попиту на продукцію до норми; ПЕ – Пріоритетно-експортна стратегія; КМ – Конкурентна міжрегіональна стратегія; ПВ – Прирістна стратегія для внутрішнього регіонального споживання; СС – Стратегія стабілізації; СЗ – Стратегія додаткового зовнішнього залучення продукції

*Авторська розробка

Комплексне досягнення цілей інноваційного розвитку в межах запропонованих стратегій та забезпечення синергетичного ефекту автором вбачається в створенні пілотних інноваційних територіально-виробничих кластерів на основі наукового системно-

го інтегратора. У роботі розроблено пропозиції щодо створення таких кластерів відповідно до спеціалізації регіонів і рівнів їх розвитку.

З метою забезпечення ефективності державного управління та регулювання узгодження інтересів учасників на всіх ієрархічних рівнях в процесі реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки автор пропонує застосовувати регулятор, оптимальна структура якого складається: із системи освіти (інтелектуально-наукове, кадрове, методичне коригування), системи науки (інтелектуально-наукове коригування), податкової системи і системи державної підтримки (коригування напрямів інноваційної активності), інформаційно-консультаційної системи (інформаційно-консультаційне коригування).

У четвертому розділі «**Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки в умовах глобалізації**» проаналізовано тенденції світових інноваційних процесів, з врахуванням чого розроблено концепцію і стратегію управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України, розроблено методичку визначення синергетичного ефекту, який забезпечується реалізацією запропонованої концепції, та методологію створення інноваційних територіально-виробничих кластерів в аграрному секторі економіки.

Розроблений в процесі дослідження новий концептуальний підхід до інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, який базується на збалансованості внутрішнього ринку та експортного потенціалу, збалансованості в економічному, соціальному та екологічному розвитку, цільовій спрямованості експортних галузей згідно з обраними стратегіями, врахуванні потенційних можливостей та стратегічних ризиків, упереджувальній адаптації стратегій розвитку експортного потенціалу до обґрунтованих конкурентних переваг експортних галузей, синергетичному ефекті від реалізації інноваційних стратегій та обґрунтованому алгоритмі дослідження, покладено в основу визначення напрямів і механізмів державної підтримки аграрного сектора економіки. При цьому враховано можливі світові тенденції в інноваційних процесах, які можуть виступати щодо аграрного сектора економіки як загрози, а при їх передбаченні – як напрями формування конкурентних переваг (можливостей) в зміцненні експортного потенціалу.

На основі оцінки світових тенденцій інноваційного розвитку аграрного сектора економіки розвинених країн світу автором зроблено акцент на розвиток вітчизняного органічного виробництва як внутрішньодержавного, так і пріоритетно-експортного концептуального варіанту дій та посилення державної підтримки через механізми: можливо максимального фінансування освіти і науки в системі аграрного сектора економіки; стимулювання прискорення інноваційного провайдингу; участі у венчурних фондах ризикового капіталу; субсидування інноваційної інфраструктури; фінансування масштабних інноваційних проектів державного, галузевого та регіонального значень.

Враховуючи, що в основі моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки лежить інтелектуальна праця та біологічні і природні ресурси, на теоретико-методологічному рівні обґрунтовано встановлення співвідношення між витратами на інновації, які забезпечать економічний розвиток галузей, і витратами на здійснення соціальних та екологічних інновацій.

Оцінку стратегій інноваційного розвитку та вибір їх альтернативних варіантів рекомендується здійснювати згідно із обґрунтованою методологією за параметрами:

сутність стратегій та напрямів розвитку, можливості використання в Україні, можливості використання в аграрному секторі економіки, умови реалізації. Обґрунтовано вид стратегії інноваційного розвитку, який покладено в основу визначення напрямів вкладення інвестицій: 1) в наукоємні галузі з експортною орієнтацією; 2) наукоємні галузі з найвищою нормою прибутковості; 3) розвиток галузей для забезпечення продовольчої безпеки відповідно до раціональної структури потреб у продуктах харчування з урахуванням суперечливого, перспективного і оптимального варіантів.

Доведено, що в сучасних умовах обмежених ресурсів держава в своїй інноваційній політиці повинна керуватися дворівневою системою пріоритетів підтримки галузей: «точок зростання» з метою забезпечення майбутнього інноваційного прориву та базово-традиційних галузей як «точок динамічної стабілізації».

В основу розробленої концепції управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України покладено: перебування вітчизняного аграрного сектора економіки на етапі зрілості життєвого циклу, що зумовлює необхідність розвитку нових галузей та інноваційному омолодженні існуючих; використання підходів неонепівського варіанту аграрної політики, який враховує інтереси товаровиробників, інвесторів, суспільства і гарантує всебічне охоплення розвитком всіх підсистем; практичну реалізацію бімодальної стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, умовою якої є наявність великих капіталомістких підприємств із значними земельними масивами.

Крім того, розроблена концептуальна модель управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки охоплює (рис. 4): інноваційну політику в розрізі ієрархічних рівнів; стратегічні цілі економічного, соціального і екологічного спрямувань; етапи реалізації на перспективу; цільові програми; скоординовані заходи Державної цільової програми реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в науковому, інтелектуальному, економічному, інституційному, консультативному напрямках, яка сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрних галузей, сільськогосподарської продукції та забезпеченню синергетичного ефекту.

Розробка адаптивної системи управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки на обґрунтованій нами методології та принципах (системності і комплексності, цільової трьохвекторної спрямованості в напрямках економічного, соціального і екологічного розвитку, єдності інтересів в різновекторних напрямках внутрішньої і зовнішньої діяльності, єдиного організаційно-координуючого центру інноваційного розвитку, адекватності організаційного клімату та організаційної культури в ієрархічній системі інноваційного розвитку, збалансованості центрів відповідальності в управлінській ієрархічній системі, програмно-цільової доцільності, раціонального поєднання лінійно-функціональної взаємодії) дала можливість обґрунтувати потенційні передумови забезпечення синергетичного ефекту від реалізації інноваційних проектів.

Поклавши в основу сутнісні характеристики емерджентності, безперервності і циклічності, синхронних одночасності і паралельності, ієрархічної системності і комплексності як умов інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, автором розроблено алгоритмічну модель виникнення синергетичного ефекту, формалізовану функціональною залежністю ефектів від впровадження різних видів інновацій на мікро-, мезо-, макрорівнях управління з графічним відображенням взаємозв'язку (рис. 5).

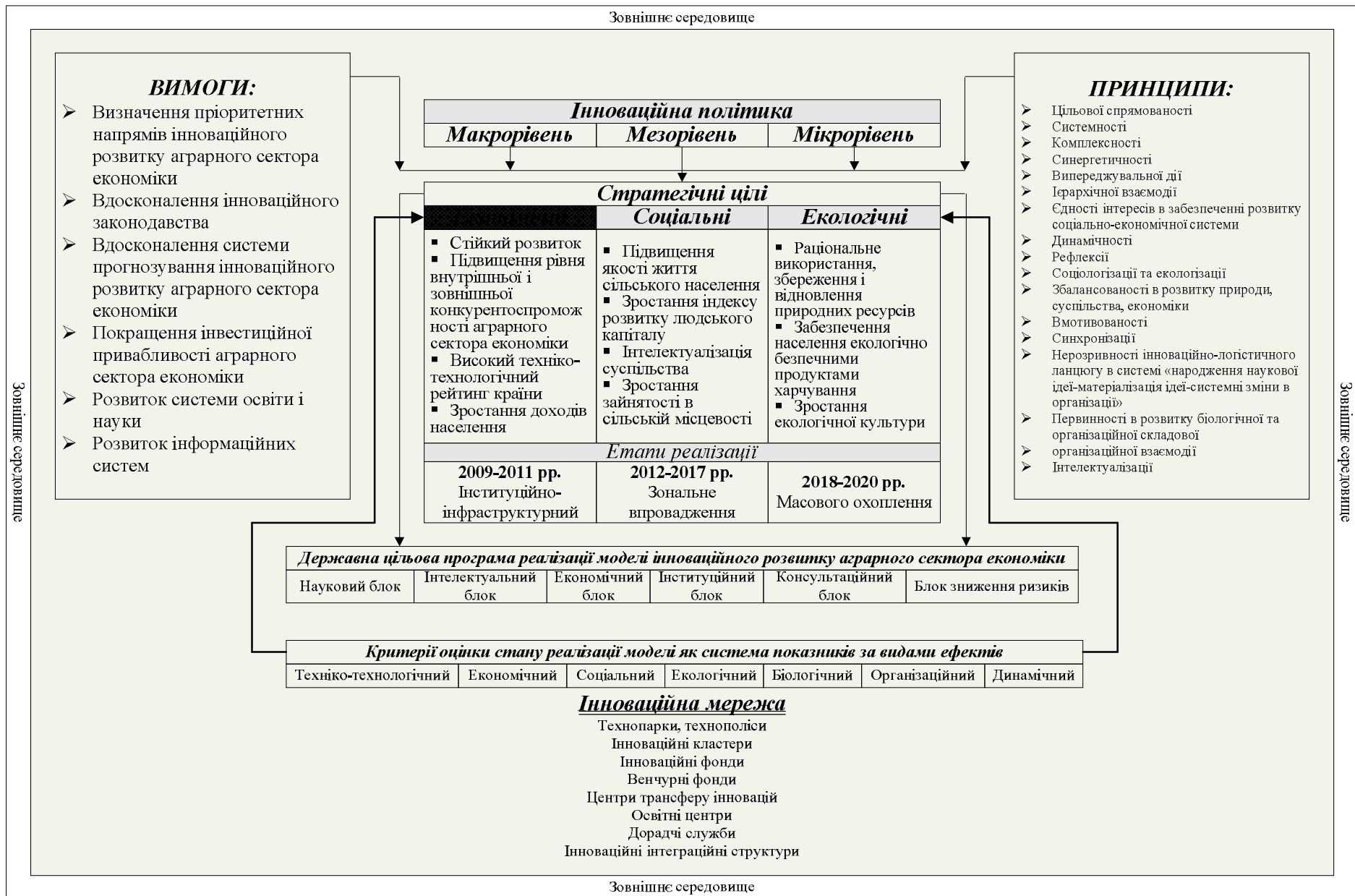

Рис. 4. Концептуальна модель управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України*

* Авторська розробка

Результативна формула визначення синергетичного ефекту від одночасного впровадження визначених видів інновацій на макро-, мезо- та макрорівнях (E_C) має вигляд:

$$E_C = C^E - (E_T + E_B + E_O + E_M + E_E + E_S), \quad (5)$$

де C^E – сума ефектів від одночасного впровадження всіх видів інновацій на макро-, мезо- та мікрорівнях; $E_T, E_B, E_O, E_M, E_E, E_S$ – сума ефектів від впровадження відповідно техніко-технологічних, біологічних, організаційних інновацій, інновацій щодо формування нових ринків, екологічних, соціальних інновацій на макро-, мезо- та макрорівнях.

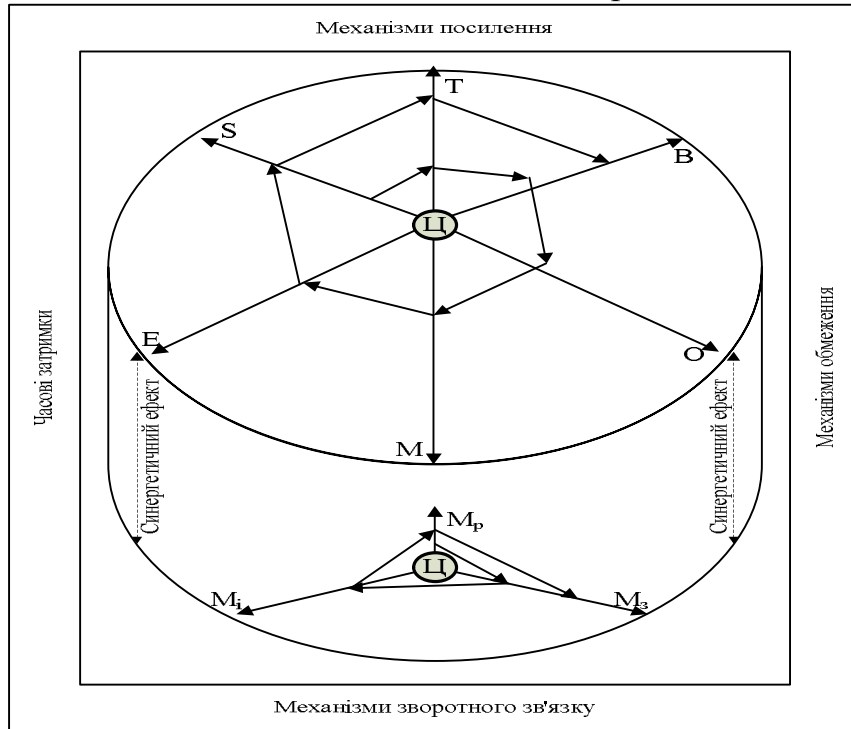

Рис. 5. Синергетичний ефект в моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки*:

Ц – ціль реалізації моделі інноваційного розвитку; Т – техніко-технологічні інновації; В – біологічні інновації; О – організаційні інновації; М – формування нових ринків; Е – екологічні інновації; С – соціальні інновації; Мр – реалізація моделі на макрорівні; Мз – реалізація моделі на мезорівні; Мі – реалізація моделі на мікрорівні

* Авторська розробка

З метою забезпечення стійкості синергетичного ефекту автором виділено нелінійні механізми супроводження процесу інноваційного розвитку (механізми посилення, обмеження, зворотного зв'язку, часові затримки), визначено характер їх впливу на процес інноваційного розвитку та розроблено напрями управління цим впливом.

На основі узагальнення теоретичних положень, типових принципів і властивостей побудови та функціонування інноваційних систем розроблено методологічний підхід до формування систем управління інноваційними структурами аграрного сектора економіки на макро-, регіональному рівнях та на рівні підприємства. Розкрито їх специфіку та особливості, що сприятиме формуванню адекватних їм механізмів управління.

Встановлено, що результативність інноваційного розвитку аграрного сектора економіки визначається здатністю системи управління забезпечити ефект від впровадження різних видів інновацій на різних ієрархічних рівнях, включаючи й аграрні підприємства, та ефективністю здійснення змін в усіх підсистемах. При цьому доведено, що повинні враховуватися фактори впливу на сприйняття вітчизняними аграрними підприємствами інновацій, які систематизовані автором у дві групи – зовнішнього і внутрішнього спря-

мування, і необхідність діагностики та оцінки факторів забезпечення успіху: агресивності стратегій, інтеграції, втручання, рівня саморегулювання в організації, рівня здатності мозкового центру до передбачення напрямів змін, рівня готовності команди до змін, темпів зростання компетенції команди, напрямів змін в цінностях, переконаннях, в технологіях, в філософії мислення.

У процесі дослідження наповнено новим змістом регіональну інноваційну політику, а саме: стратегічними напрямами інноваційного розвитку регіонального аграрного сектора економіки та цільовою спрямованістю; завданнями економічного, соціального, екологічного, синергетичного, демографічного, науково-технічного, організаційно-правового, інституціонально-структурного характеру; механізмами реалізації та методами впливу регіональних інститутів, що сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості стратегічних рішень забезпечення сталості розвитку аграрного сектора економіки, його конкурентоспроможності.

Становлення національної, регіональної інноваційної системи на кластерних засадах вимагає створення мережі інноваційно-виробничих та функціонально-спеціалізованих кластерів програмно-цільового спрямування. Розроблена в роботі модель інноваційного територіально-виробничого кластеру в аграрному секторі економіки є загальною і може впроваджуватися в різних регіонах України. Забезпечення стійкого синергетичного ефекту в кластері як квазіінтегрованому формуванні досягатиметься за умови попереднього чіткого окреслення цілей кожного учасника і кластера в цілому. При цьому першочергова роль автором відводиться владним структурам, які обирають пріоритети і механізми реалізації державних і суспільних інтересів. Методологічною основою слугуватиме розроблена матриця взаємодії учасників інноваційного територіально-виробничого кластеру в аграрному секторі економіки.

У п'ятому розділі **«Комплексне забезпечення управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки»** розроблено концепцію системного формування науково-інтелектуального потенціалу в аграрному секторі економіки шляхом розвитку аграрної університетської освіти і науки, обґрунтовано рентний характер здійснення інноваційної діяльності та пропозиції щодо активізації ролі дорадчих служб в трансфері інновацій, розроблено напрями вдосконалення системи фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

Автором розроблено новий підхід до формування методології обґрунтування науково-інтелектуального потенціалу аграрного сектора економіки, що знайшло відображення в концепціях: інтелектуального капіталу, формування інтелектуальної творчої діяльності, формування та розповсюдження знань, розвитку освіти та науки (фундаментальної і прикладної), матеріалізації наукових ідей, який ґрунтується на особливостях моделі інноваційного розвитку (новий підхід до виділення пріоритетних факторів забезпечення успіху в діяльності соціально-економічних систем з акцентом на знання, що формують більшу частину створеної суспільством вартості; домінування на ринку інтелектуальних продукції і послуг; домінування в структурі людських ресурсів суб'єктів інтелектуальної праці; орієнтація на споживача; перевищення швидкості науково-технічних змін у матеріальному виробництві над іншими; визнання інновацій як головних конкурентних переваг).

Обґрунтування цільової спрямованості інтелектуальної творчої діяльності з філософських, соціальних, психологічних, економічних, правових позицій з урахуванням

вимог (пріоритетність фундаментальних досліджень над прикладними; пріоритетність задач загальносистемного, загальнодержавного характеру над частковими і приватними; пріоритетність цільової спрямованості суспільства та держави; збалансованість загальносистемних, регіональних і мікросистемних цілей і задач; забезпечення єдності інтересів на макро-, мезо- і мікрорівнях управління; збалансованість інноваційного державного регулювання з інноваційним саморегулюванням на рівні суб'єктів господарювання) підсилює аргументацію розгляду цільової спрямованості як системоутворюючого критерію при формуванні суспільної моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки. Суспільна модель інноваційного розвитку може бути сформованою і результативною лише на основі єдності інтересів всіх суб'єктів діяльності шляхом поєднання: власності на капітал та інтелектуальної власності робочої сили; атомарного індивідуалізму з колективною діяльністю; всіх суб'єктивних складових організаційної системи по лінії владних відносин «влада керівника – влада підлеглих», «влада підлеглих – влада керівника» та ін.

Дослідженнями підтверджено неефективність здійснених в Україні ринкових реформ, так як не було обґрунтовано їх цільову спрямованість, зорієнтовану лише на зміну форм власності та комерціалізацію всіх видів людської діяльності, а не на можливості науково-освітнього потенціалу суспільства.

Розроблено концептуальні засади інноваційного розвитку аграрної освіти і університетської науки України, які базуються на обґрунтованій автором цільовій спрямованості та стратегіях розвитку, принципах Великої хартії університетів, загальних та загальнометодичних принципах, покладених в основу системно-комплексного підходу до формування стратегічних завдань організаційного, кадрового, законодавчого, матеріально-фінансового та виховного спрямування щодо реалізації цільової програми розвитку аграрної освіти і науки. При цьому цільова спрямованість концепції має тривекторний характер: збереження і розвиток вітчизняних традицій і надбань аграрної освіти та науки; інтелектуалізація сільського населення; формування на базі аграрних вищих навчальних закладів осередків генерації інновацій.

З метою фінансового забезпечення реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в системі «наука – освіта – виробництво» розроблена модель руху рентних потоків в процесі здійснення інноваційної діяльності суб'єктами господарювання аграрного сектора економіки з чітким виділенням особливостей інтелектуальної ренти дає можливість обґрунтувати як джерела її формування, так і кількісні її параметри. Уточнені методики сприятимуть підвищенню рівня обґрунтованості розміру присвоєння інтелектуальної ренти.

Тенденції до постійних інноваційних змін на практиці з часом вступають в протиріччя з інтересами суб'єктів діяльності як носіїв споживчої вартості і вартості товару, що призводить до напруги в соціально-економічних системах. Відбуваються зміни в органічній будові капіталу, у співвідношеннях зречовленої та живої праці, що потребує одночасно з технічними впроваджувати організаційні новації інтеграційного, диверсифікаційного характеру.

Встановлено, що підвищенню результативності інститутів інформаційного забезпечення повинна сприяти нова концепція розвитку їх діяльності в напрямках переорієнтації на підтримку інноваційного розвитку регіонального і державного аграрного сектора шляхом: створення механізмів стимулювання не пропозиції, а попиту на науково-

технічну й інноваційну продукцію; розвитку регіональних інститутів поширення знань; лібералізації джерел фінансування поширення знань на рівні держави, регіонів; модифікації способів поширення знань через дорадчі служби (розроблено проект Порядку трансферу інновацій в системі дорадчої діяльності України); розвитку моніторингової діяльності в напрямі підвищення коефіцієнта обізнаності споживачів інновацій.

Встановлено, що зі збільшенням рівня обізнаності споживачів про інновації збільшується і величина попиту на них, оскільки споживачі оцінюють їх з позиції корисності для своєї діяльності (рис. 6а). При цьому коефіцієнт еластичності попиту за співвідношенням між рівнями обізнаності про інновації споживачів та носіїв визначається формулами:

$$E_o(D) = \frac{\Delta Q_D}{\Delta O} \cdot \frac{O}{Q_D}, \quad (6)$$

$$O = \frac{O_C}{O_H}, \quad (7)$$

де Q_D – величина попиту на інновації; O – співвідношення між рівнями обізнаності про інновації споживачів і носіїв інновацій; O_H – величина обізнаності носіїв інновацій про об'єкт; O_C – величина обізнаності споживачів інновацій про об'єкт.

У процесі дослідження встановлено, що обізнаність носія інновацій про об'єкт завжди дорівнює максимальному значенню, а тому досягнення співвідношення між рівнем обізнаності споживачів і носіїв одиниці призводить до нецінового переміщення кривої попиту на інновації і встановлення нової точки рівноваги (O_2), в якій збільшується обсяг попиту та ціна на інновації (рис. 6б).

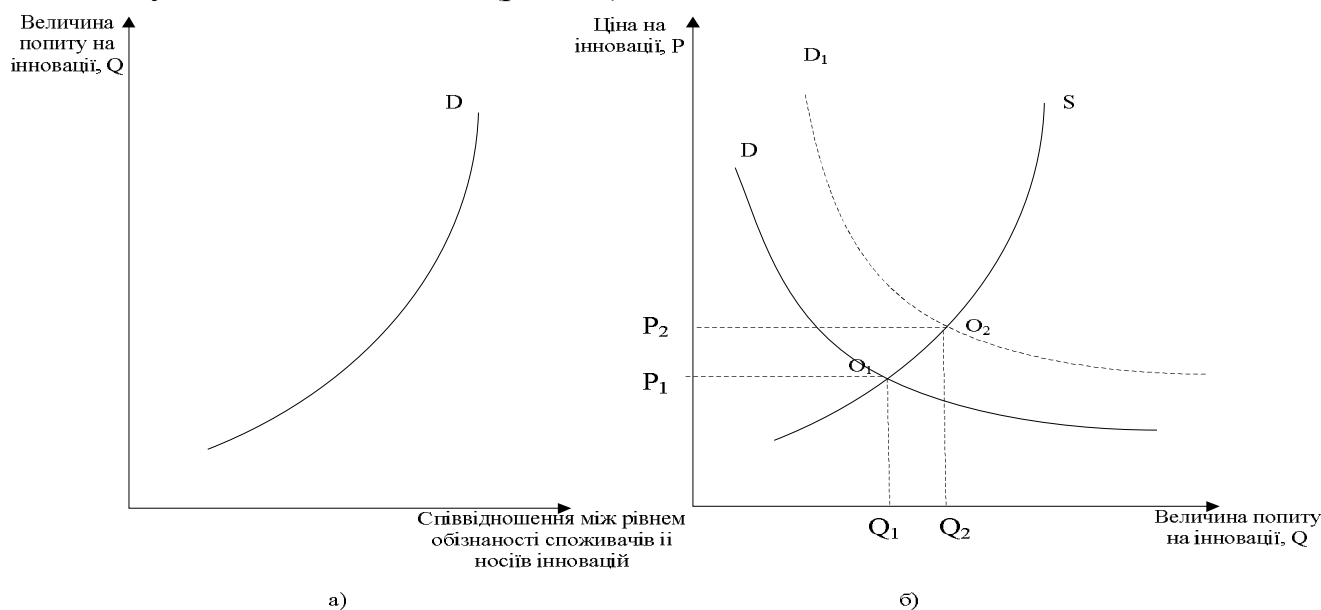

Рис. 6. Вплив рівня співвідношення обізнаності споживачів і продавців інновацій на попит на інновації*

* Авторська розробка

Описане явище може використовуватися не лише для збільшення попиту на інновації, а й для підвищення рівня оплати за користування об'єктами інтелектуальної власності, оскільки дохід носія інновації збільшується на величину, яка визначається чотирикутником $P_1P_2O_1O_2$.

Розроблену модель формування системи інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки за вимогами визначених методологічних принципів з виділенням інвестиційної інфраструктури та інвестиційних джерел покладено автором в основу побудови результативної системи управління інвестиціями в інноваційний розвиток аграрного сектора економіки.

Підвищенню ефективності венчурного інвестування сприятимуть розроблені методологічні вимоги щодо формування венчурного фонду, які охоплюють: цільову спрямованість фонду та його місію; механізми забезпечення єдності інтересів його учасників; функції фонду; корпоративність капіталу; інноваційний клімат суб'єктів інноваційної діяльності та заходи законодавчого, економічного, організаційно-управлінського спрямування щодо розвитку венчурного фонду та системи відносин.

У результаті аналітичного осмислення положень законодавчо-нормативних актів України автор дійшов висновку, що стимулюючі інноваційний розвиток економіки державні заходи не мають системно-комплексного характеру і здебільшого спрямовані на окремих суб'єктів. З метою вирішення цієї проблеми розроблено і обґрунтовано зміни до вітчизняного законодавства із диференціацією по групам державних пріоритетів (забезпечення національної безпеки, міжнародного авторитета держави, збереження суверенітету; забезпечення економічної та науково-технічної незалежності держави, вихід на лідерські позиції за рівнем науково-дослідної та інноваційної діяльності; підтримка товаровиробників, підвищення рівня їх інноваційної активності).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретико-методологічні узагальнення та комплексний емпіричний аналіз, на основі яких запропоновано нове вирішення проблеми формування результативної системи управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України. Результати дисертаційного дослідження дозволили обґрунтувати теоретико-методологічні і практичні пропозиції, які відображають вирішення завдань відповідно до поставленої мети:

1. Розвиток як загальна цілеспрямована форма руху матерії притаманний системним об'єктам, що характеризуються взаємозв'язком формоутворюючих елементів, за допомогою яких створюється нова якість. Встановлено, що найбільш прогресивним типом розвитку соціально-економічних систем як сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих соціально-економічних інститутів та відносин, зорієнтованих на створення синергетичного ефекту та збалансування єдності інтересів в процесі забезпечення динамічного розвитку суспільства через його інтелектуалізацію і вдосконалення процесів виробництва, розподілу, обміну і споживання ресурсів, товарів, послуг, є інноваційний. Інноваційний тип розвитку надає соціально-економічній системі здатність до періодичного якісного оновлення суспільства та його переходу на більш гуманізований етап, що обумовлено закономірностями: 1) зовнішні та внутрішньосистемні зміни, які зумовлюють потреби в оновленні; 2) циклічність в розвитку соціально-економічних систем та інновацій; 3) закономірності соціогенетики в динаміці інновацій (спадковість, мінливість, відбір і корекція).

2. Інноваційний тип розвитку соціально-економічних систем реалізується через модель інноваційного розвитку, іманентну відповідним системам і ортодоксальну їх якісному напрямку руху, стратегіям, функціям, процесам. У процесі дослідження доведено,

що модель інноваційного розвитку не обмежується в своїх характеристиках напрямом розгортання і активізації інноваційної діяльності соціально-економічної системи, а поширюється на безперервне вдосконалення всіх її підсистем і на певному етапі зумовлює перехід суспільства до нової гуманізованої форми розвитку.

Архітектонічно модель інноваційного розвитку соціально-економічної системи базується на понятті «інновація», під якою автор вважає процес, зміну, об'єкт, результат або систему, що відповідають ознакам: 1) надають соціально-економічній системі конкурентні переваги; 2) забезпечують досягнення цілей і стійкості; 3) застосовуються в практичній діяльності; 4) підтверджуються об'єктами інтелектуальної власності; 5) мають комерційну окупність; 6) є похідними від процесу генерації ідей та фундаментальних і прикладних досліджень. Відповідно до змісту понять «модель інноваційного розвитку» та «інновація» формалізовані й інші складові категоріального апарату, для розкриття сутності яких розроблено схему логічної взаємодії категорій в межах інноваційного циклу.

3. Структурна складність, багатоаспектність моделі інноваційного розвитку та її здатність до саморозвитку і самовідновлення потребують корегуючо-регулюючого впливу, який гарантуватиме досягнення нею результативності. Встановлено, що такий вплив забезпечуватиметься через систему принципів реалізації моделі інноваційного розвитку, основоположними з яких визначено: принцип цільової спрямованості, системності, комплексності, синергетичності, випереджувальної дії, ієрархічної взаємодії, єдності інтересів, динамічності, рефлексії, соціологізації та екологізації, збалансованості, вмотивованості, синхронізації, організаційної взаємодії, інтелектуалізації, первинності розвитку біологічної й організаційної складових.

4. Впливовою на суспільний розвиток складовою загальної моделі інноваційного розвитку національної економіки є модель інноваційного розвитку аграрного сектора, яка має більш ускладнену структуру через залучення до функціонально-виробничих процесів природних ресурсів та біологічних організмів. Встановлено, що реалізація моделі інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки зумовлює виникнення вигід в трьох напрямках (для суспільства, монопольні вигоди, приватні вигоди), що потребує збалансованого узгодження кількості товаровиробників, які впроваджують інновації, їх мотивації, структури стимулів, генерованої суспільством, рівня конкуренції, попиту на інновації та інноваційну продукцію як з боку кінцевого споживача, так і споживача-переробника.

Автором визначено, що така складність передбачає дотримання певних вимог для результативної реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, а саме: 1) готовність суспільства (і сільського населення, зокрема) до інноваційного розвитку; 2) достатній інноваційно-інвестиційний клімат на мікро-, мезо- та макрорівнях; 3) сформована система управління; 4) узгодженість концепцій розвитку суспільства, економіки, інститутів, владних, соціально-трудових, земельних та інших відносин.

5. Враховуючи цільове розгортання процесу інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в напрямі досягнення суспільством більш гуманізованої форми існування, було встановлено, що результативність моделі інноваційного розвитку соціально-економічних систем аграрного спрямування визначається через систему ефектів (техніко-технологічного, економічного, соціального, екологічного, біологічного, організаційного, динамічного), яка має визначену ієрархічну структуру залежно від місії соціально-

економічної системи. Проведені дослідження дали можливість визначити значимість цілі певного порядку для забезпечення загальної результативності моделі інноваційного розвитку та обґрунтувати методика визначення інтегрального показника.

6. Завдяки доведеним автором взаємозв'язкам між теоріями управління та економічного розвитку, визначеним принципам реалізації моделі інноваційного розвитку та вимогам суспільства до останньої, було розроблено концепцію управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України, яка включає інституційно-інфраструктурний етап, етап зональної реалізації, етап масового охоплення. Етапність реалізації моделі концептуально обґрунтована необхідністю вибору для України бімодальної стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, яка базується на економії робочої сили через застосування інновацій в механізації в поєднанні із унімодальними видами, але передбачає укрупнення сільськогосподарських товаровиробників та їх інтеграцію. Центральним концептуально утворюючим фактором управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України визначено єдність інтересів учасників по вертикалі і горизонталі, яка пронизує систему управління, соціальні групи, бізнесову діяльність, попит і пропозицію, виробничі зв'язки, комунікації.

7. Системний підхід до управління моделлю інноваційного розвитку та необхідність безперервного впровадження унімодальних покращуючих інновацій зумовили потребу у виділенні в структурі інноваційного процесу етапу післявпроваджувального супроводження інновацій, що дає можливість розширити часовий лаг конкурентоспроможності інновацій за рахунок їх еволюційних змін. Виділений автором етап підвищить загальну результативність моделі та зумовить виникнення синергетичного ефекту в управлінні інноваційним розвитком аграрного сектора економіки, оскільки встановлено, що відсутність або слабкість будь-якої ланки інноваційного процесу призводить до зниження або відсутності ефективності всього процесу.

8. У процесі дослідження встановлено, що модель інноваційного розвитку аграрного сектора економіки має здатність набувати якостей емерджентності та генерувати синергетичний ефект, якщо одночасно впроваджуються різні види інновацій, паралельно впроваджуються інновації на різних ієрархічних рівнях або підсистемах, системоутворюючі фактори управління знаходяться у збалансованому стані. Тому нами розроблено схему виникнення та методика кількісної оцінки синергетичного ефекту в процесі паралельного перманентного впровадження техніко-технологічних, біологічних, організаційних, маркетингових, екологічних, соціальних інновацій на мікро-, мезо- та макрорівнях, в основу якої покладено безперервність і циклічність інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

9. Можливості суб'єктів аграрного сектора економіки на всіх ієрархічних рівнях до одночасного впровадження системи інновацій визначаються рівнем їх інноваційної сприйнятливості. З метою оцінки індивідуальної сприйнятливості аграрних підприємств розроблено методика визначення інтегрованого показника на основі нормування показників за групами: достатність фінансового забезпечення інноваційної діяльності; загальноносистемна сприйнятливість; сприйнятливість технологічної системи; сприйнятливість персоналу до здійснення змін; структурна сприйнятливість до трансформацій; розвиток творчого потенціалу; інфраструктурна сприйнятливість; сприйнятливість природних ресурсів. Апробація методичних положень в їх динамічній частині дала можливість встановити, що загальна інноваційна сприйнятливість аграрних підприємств в середньому не

перевищує 50% можливої, найвищий рівень сприйнятливості до інновацій мають техніко-технологічна система та природні ресурси, що зумовлює впровадження одного або двох видів інновацій (біологічні, техніко-технологічні). Найнижчий рівень оцінки має організаційно-управлінська сприйнятливість, яка не забезпечує належного інноваційного клімату, культури і не розвиває інтелектуальну складову соціально-економічної системи.

10. На основі системного аналізу встановлено, що низький рівень інноваційної сприйнятливості і активності суб'єктів аграрного сектора економіки України зумовлений чинниками зовнішнього та внутрішньосистемного характеру. Ззовні перешкоди реалізації моделі інноваційного розвитку більшою мірою зумовлені несистемністю у прийнятті рішень щодо державної інноваційної й аграрної політики, нерозвиненою системою фінансування і кредитування інноваційної діяльності та високим ризиком інноваційної діяльності. Внутрішньосистемні дестабілізуючі фактори знаходяться в площині незадовільного фінансового стану аграрних підприємств та зниження якості науково-дослідних робіт і рівня інтеграції науки з виробництвом.

11. Концептуально і практично доведено, що основоутворюючими елементами моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України є біологічний потенціал і науково-освітня система, яка формує інноваційне мислення, генерує інновації та забезпечує аграрний сектор економіки компетентними спеціалістами, здатними працювати з різними видами інновацій. Визначивши світові тенденції в розвитку університетської освіти і науки, зміни у вимогах ринку до науково-освітніх послуг та потреби українського суспільства, обґрунтовано концептуальні положення стратегії інноваційного розвитку аграрної університетської освіти і науки України за організаційним, законодавчим, кадровим, матеріально-фінансовим, виховним спрямуванням, в яких увага акцентується на збереженні досягнень і традицій національної аграрної науково-освітньої системи та формуванні на базі аграрних вищих навчальних закладів осередків генерації інновацій.

12. Поєднувати в часі і просторі всі складові елементи моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та забезпечувати їх взаємодію в процесі досягнення поставлених цілей автором пропонується через управління інноваційними системами на мікро-, макрорівнях та рівні регіону, які мають специфічні суб'єкти, об'єкти, процеси, методологічно об'єднаних інноваційною свідомістю, культурою і кліматом. Отримані результати авторських аналітичних процедур довели необхідність регіонального підходу до реалізації бімодальної стратегії інноваційного розвитку, оскільки встановлено взаємозв'язок між рівнем розвитку регіону, його спеціалізацією та напрямом розгортання інноваційного процесу. В межах регіонів диференційовано до видів продукції визначено можливі види впроваджувальних інновацій за шістьма основними стратегіями: стратегія формування внутрішньорегіонального попиту на продукцію, пріоритетно-експортна стратегія, конкурентна міжрегіональна стратегія, прирістна стратегія для внутрішньорегіонального споживання, стратегія стабілізації, стратегія додаткового зовнішнього залучення продукції.

13. Для формування попиту на інновації в процесі реалізації виділених видів регіональних стратегій автором розроблено алгоритм, який ґрунтується на єдності інтересів і узгодженості цілей суб'єктів державного, регіонального, галузевого та підприємницького рівнів і орієнтується на попит кінцевого споживача інноваційної продукції. Методологічно обґрунтовано, що попит на інновації з боку споживачів підвищується при ма-

ксамально можливому наближенні рівня їх обізнаності про об'єкт до рівня носіїв інновацій. Це дало можливість обґрунтувати заходи щодо вдосконалення системи інформаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

14. Оптимальними механізмами досягнення цілей моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, підвищення інноваційної культури суспільства, формування попиту на інновації та підвищення рівня інноваційної сприйнятливості суб'єктів визнано механізми кластерної взаємодії суб'єктів інноваційного розвитку на основі наукового системного інтегратора науково-технічних, організаційних компетенцій та ресурсного й інтелектуального потенціалів. Емпірично підтверджено доцільність створення пілотних інноваційних територіально-виробничих кластерів за визначеними видами сільськогосподарської продукції у виділених регіонах. Для забезпечення стійкості синергетичного ефекту від взаємодії учасників кластеру на всіх рівнях як в квазіінтегрованому формуванні розроблено матрицю взаємодії, ключову роль в якій відіграють владні структури, що обирають пріоритети і механізми реалізації державних і суспільних інтересів.

15. На основі системного підходу встановлено, що основні цілі інформаційно-консультаційної системи забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки повинні орієнтуватися на всебічний перманентний моніторинг інноваційної діяльності підприємств та розповсюдження інформації і консультаційне супроводження інновацій. Для об'єктивності динамічної оцінки реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки запропоновано розширення кількості залучених до статистичного обстеження суб'єктів через запровадження річної форми статистичної звітності «Обстеження інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства». Дослідженням механізмів поширення інновацій встановлено, що оптимальним, з точки зору результативності, є залучення до трансферу інновацій дорадчих служб, для практичної реалізації якого автором розроблено Порядок трансферу інновацій в системі дорадчої діяльності України.

16. Вплив зовнішнього середовища та внутрішньосистемна неузгодженість зумовлюють відхилення руху моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки від заданого напрямку, що потребує різновекторного державного регулювання відповідно до суспільних цілей. Як доведено дослідженням, ефективність процесу коригування визначається структурою регулятора, оптимальними елементами якого визначено систему освіти (інтелектуально-наукове, кадрове, методичне коригування), науки (інтелектуально-наукове коригування), оподаткування і державної підтримки (коригування напрямів інноваційної активності), інформаційно-консультаційну систему (інформаційно-консультаційне коригування).

17. Встановлено, що державне стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України має фрагментарний характер і обмежується науковими та освітніми установами. Залучення системи оподаткування та державної підтримки до регулювання інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки повинне ґрунтуватися на системному підході до стимулювання всіх учасників інноваційного процесу з диференціацією відповідно до їх діяльності по групах державних пріоритетів: 1) забезпечення національної безпеки, міжнародного авторитета держави, збереження суверенітету; 2) забезпечення економічної і науково-технічної незалежності держави; 3) підвищення рівня інноваційної активності товаровиробників.

18. Встановлено, що фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора економіки відповідно до положень сучасної теорії трудової вартості повинне враховувати рентний характер вартості інноваційної продукції, який проявляється у виникненні і розподілі інтелектуальної, енергетичної і природної ренти. Обґрунтовано, що стимулювання інноваційної активності суб'єктів аграрного сектора економіки безпосередньо залежить від безперервності формування і розподілу визначених видів рентних потоків. Узгодження інтересів суб'єктів інноваційного процесу здійснюється через розподіл між ними інтелектуальної ренти, обсяг якої диференціюється залежно від виду інновації та вкладу певного суб'єкта у вартість (новаторів, інноваційних підприємств, інноваційних інвесторів, органів державної влади).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н.М.Сіренко. — Миколаїв, 2010. — 416 с.
2. Scientific Communication and E-Learning / [O.Van Cleemput, G.Hofman, G.Van Huylenbroeck, M.Bohme, N.Sirenko and other]. — Kiev, 2009. — 129 p. (*Особистий внесок автора: підрозділ 1.4.1 та пункти 1.4.2.1, 1.4.2.2., 1.4.2.3 – охарактеризовано основні складові наукових праць відповідно до світових вимог – 1,88 ум. друк. арк.*).

Статті в наукових фахових виданнях

3. Сіренко Н.М. Чинники гальмування інноваційного розвитку аграрної галузі України / Н.М.Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2006.— №4 (38). — С. 81—85.
4. Сіренко Н.М. Використання інноваційних можливостей соціально-економічної системи / Н.М.Сіренко // Економіка АПК.— 2007.— №12. — С.48—52.
5. Сіренко Н.М. Вплив інноваційної активності підприємства на сталий економічний розвиток / Н.М. Сіренко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Економічні науки. — Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили, 2007. — Т.72, Вип.59. — С. 41—43.
6. Сіренко Н.М. Інноваційна діяльність підприємств Миколаївської області / Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2007.— Вип. 2 (40). — С. 38—43.
7. Сіренко Н.М. Інноваційне забезпечення аграрного сектора як запорука сталого розвитку України / Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2007.— Вип. 4 (43). — С. 46—52.
8. Сіренко Н.М. Система державного управління інноваційним процесом в Україні / Н.М. Сіренко, В.А. Дубінін // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2007.— Т.1, Спец. вип. 3 (41). — С.190—194. (*Особистий внесок автора: проаналізовано систему державного регулювання інноваційного процесу в Україні, запропоновано принципи побудови системи державного регулювання - 0,25 ум. друк. арк.*).
9. Сіренко Н.М. Соціальна функція інноваційної моделі розвитку агропромислового виробництва / Н.М. Сіренко // Економіка АПК.— 2007.— №12. — С.50—54.
10. Сіренко Н.М. Інноваційна діяльність як чинник зростання конкурентоспроможності вітчизняних аграрних товаровиробників / Н.М. Сіренко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки.— Харків : ХНТУСГ, 2008. — Вип. 71. — С.340—345.

11. Сіренко Н.М. Концептуальні підходи до формування державної програми реалізації інноваційної моделі розвитку аграрного сектора України / Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2008. — Вип. 4 (47). — С. 51—57.
12. Сіренко Н.М. Методологічні аспекти системного підходу в управлінні стратегічним розвитком аграрних підприємств / Н.М. Сіренко // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. — 2008. — Т.3, Вип. 16. — С.153—155.
13. Сіренко Н.М. Науковий потенціал інноваційного розвитку аграрного сектора України / Н.М. Сіренко // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». — 2008. — № 7. — С. 166—171.
14. Сіренко Н.М. Особливості та проблеми формування інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки України / Н.М. Сіренко // Агроінком. — 2008. — № 7—10. — С.45—47.
15. Сіренко Н.М. Регіональна політика інноваційного розвитку АПК / Н.М. Сіренко // Регіональна бізнес-економіка та управління. — 2008. — №3(19). — С.119—123.
16. Гудзинський О.Д. Мотиваційний механізм в системі активізації діяльності аграрних підприємств / О.Д. Гудзинський, Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2009. — Вип. 1 (48). — С. 9—15. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано методологічні засади формування мотиваційного механізму в діяльності підприємств через активізацію людського фактора – 0,3 ум. друк. арк.).*
17. Гудзинський О.Д. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку організаційних формувань / О.Д. Гудзинський, Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2009. — Вип. 4 (51). — С.14—21. *(Особистий внесок автора: визначено фактори впливу на здійснення змін в організації, обґрунтовано напрями змін в організаційних системах залежно від порядків здійснення інновацій – 0,25 ум. друк. арк.).*
18. Сіренко Н.М. Актуалізація інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах глобалізації / Н.М. Сіренко // Збірник наукових праць ПФ НУБіП України «КАТУ». — 2009. — № 121. — С. 73—77.
19. Сіренко Н.М. Венчурний механізм забезпечення інновацій в аграрному секторі економіки України / Н.М. Сіренко // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». — 2009. — № 14. — С. 177—185.
20. Сіренко Н.М. Дорадча діяльність як фактор забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки / Н.М. Сіренко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. — Економіка. — Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — Т. 109, Вип. 96. — С. 95—99.
21. Сіренко Н.М. Еволюція теорії економічного розвитку / Н.М.Сіренко // Таврійський науковий вісник. — Херсон, 2009. - № 67. — С.178-184.
22. Сіренко Н.М. Земельні відносини в контексті інноваційної моделі розвитку аграрного сектора України / Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2009. — Вип. 3 (50). — С. 42—47.
23. Сіренко Н.М. Інноваційна сприйнятливість аграрних підприємств в контексті теорії дифузії інновацій / Н.М. Сіренко // Вісник Харківського національного техніч-

ного університету сільського господарства: Економічні науки. — Харків : ХНТУСГ, 2009. — Вип. 85. — С.341—350.

24. Сіренко Н.М. Нова роль сільського господарства в економічному розвитку країни / Н.М. Сіренко // Вісник Білоцерківського державного аграрного університету : зб. наук. праць. — Біла Церква, 2009. — Вип. 63. — С. 58—61.

25. Сіренко Н.М. Особливості впровадження науково-технічних інновацій в аграрному секторі економіки / Н.М. Сіренко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Ред.кол. : Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. — К., 2009. — Вип. 142. — Частина 1. — С. 170—175.

26. Сіренко Н.М. Стан та перспективи відновлення інтелектуального капіталу аграрного сектора України / Н.М. Сіренко // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 546—551.

27. Сіренко Н.М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства / Н.М. Сіренко // Економіка АПК. — 2009. — №9. — С. 43—46.

28. Сіренко Н.М. Чинники вибору інноваційної стратегії аграрними підприємствами України / Н.М. Сіренко // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. — 2009. — № 16(2). — С. 344—349.

29. Сіренко Н.М. Структурна трансформація вартості суспільних благ в постіндустріальній економіці / Н.М. Сіренко // Економіка АПК. — 2010. — №1. — С. 133—137.

Науково-методичні видання

30. Сіренко Н.М. Концептуальні засади інноваційного розвитку аграрної освіти і університетської науки України: науково-методичне видання / Н.М. Сіренко. — Миколаїв, 2009. — 48 с.

Публікації в інших виданнях

31. Гудзинський О.Д. Інноваційний менеджмент стратегічного розвитку підприємств / О.Д. Гудзинський, Н.М. Сіренко // Розвиток аграрної економічної науки в Україні та її завдання в умовах освоєння ринкової системи господарювання : матеріали Восьмих річних зборів Всеукр. конгр. вчен. економістів-аграрників (Київ, 20-21 червня 2006 р.) / Ред. колег. П.Т. Саблук та ін. — К. : ННЦ «ІАЕ», 2006. — С.176—178. (*Особистий внесок автора: деталізовано критерії створення системи інноваційного менеджменту – 0,1 ум. друк. арк.*).

32. Сіренко Н.М. Інновації в управлінні розвитком економіки / Н.М. Сіренко // Система менеджменту в умовах інституційно-структурної трансформації економіки України : збір. наук. праць. — К. : ІПК ДСЗУ, 2006. — С. 99—102.

33. Сіренко Н.М. Інноваційні передумови підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва / Н.М. Сіренко // Формування конкурентоспроможності підприємств АПК в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 13-14 листопада 2007 року). — Полтава : ПДАА, 2007. — С.185—186.

34. Сіренко Н.М. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності підприємства / Н.М. Сіренко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми ринку продукції АПК в умовах глобалізації» (Миколаїв, 24-25 травня 2007 р.). — Миколаїв, 2007. — С. 143—145.

35. Сіренко Н.М. Перспективи інноваційного розвитку АПК України / Н.М. Сіренко, В.М. Ганганов // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького. — Львів, 2007. — Т.9, № 4(35). — Ч. 2. — С. 261—265. (*Особистий внесок автора: проаналізовано можливості реалізації в аграрному секторі економіки України моделі інноваційного розвитку, визначено основні чинники, що гальмують інноваційний розвиток в аграрному секторі – 0,3 ум. друк. арк.*)
36. Сіренко Н.М. Сутність основних законів управління інноваційною діяльністю / Н.М. Сіренко // Тези Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу. — Миколаїв, 2007. — С. 160-161.
37. Сіренко Н.М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку АПК / Н.М. Сіренко // Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: матеріали Дев'ятих річних зборів Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників (Київ, 26-27 квітня 2007 р.) / Ред. колег. П.Т. Саблук та ін. — К. : ННЦ «ІАЕ», 2007. — С.311—314.
38. Сіренко Н.М. Інноваційні фактори забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні / Н.М. Сіренко // Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період: матеріали Десятих річних зборів Всеукр. конгр. вчен. економістів-аграрників (Київ, 10-11 квітня 2008 р.) / Ред. кол.: П.Т.Саблук та ін. — К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. — С.389—392.
39. Сіренко Н.М. Механізми формування системи інноваційного розвитку аграрних підприємств / Н.М. Сіренко // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу (Миколаїв, 9-11 квітня 2008 р.). — Миколаїв, 2008. — С. 171—173.
40. Сіренко Н.М. Методологічні аспекти управління формуванням інтелектуального капіталу / Н.М. Сіренко // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу (Миколаїв, 15-17 квітня 2009 р.). — Миколаїв, 2009. — С. 122—124.
41. Сіренко Н.М. Науково-технічний прогрес в моделях економічного зростання / Н.М. Сіренко // Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи / Матеріали IV науково-практичної конференції (Сімферополь, 26 червня 2009 р.) — Сімферополь : Центр розвитку освіти, науки та інновацій, 2009. — С. 39—42.
42. Сіренко Н.М. Основні концептуальні положення стратегії інноваційного розвитку аграрної науково-освітньої системи України / Н.М. Сіренко // Аграрна освіта та наука: стан і перспективи розвитку: матеріали науково-практичної конференції (Миколаїв, 7-9 грудня 2009 р.). — Миколаїв : МДАУ, 2009. — С. 15—19.
43. Сіренко Н.М. Трансформація земельних відносин як фактор формування конкурентних переваг АПК / Н.М. Сіренко // Трансформація земельних відносин до ринкових умов господарювання: матеріали Других річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників Південного регіону України (Миколаїв, 22-23 січня 2009 р.) / Ред. кол. : В.С. Шибанін, П.Т. Саблук та ін. — Миколаїв, 2009. — С. 61—63.
44. Sirenko N.N. Conceptual principles of creating the innovative value of a product / N.N. Sirenko // Nauka i Studia. — 2009. — №8(20). — P. 40—44.
45. Sirenko N.N. Prospects of Agrarian Education and Academic Science Development in Ukraine / N.N. Sirenko // Матеріали за 5-а міжнародна научна конфе-

ренция «Край на научното развитие» (17-25 януари 2010 г.). — Т. 3. Икономики. София. «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2010. — С. 3—5.

АНОТАЦІЯ

Сіренко Н.М. Управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Миколаївський державний аграрний університет, Миколаїв, 2010.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню наукових засад та розробці на їх основі практичних рекомендацій щодо управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України.

Систематизовано еволюцію поглядів на економічний розвиток соціально-економічних систем та уточнено понятійний апарат теорії інноваційного розвитку. Розроблено систему принципів реалізації моделі інноваційного розвитку й методику інтегрованої оцінки її результативності. Обґрунтовано концепцію управління інноваційним розвитком аграрного сектора економіки України та інноваційного розвитку аграрної університетської освіти і науки. Доповнено модель інноваційного процесу етапом післявпроваджувального супроводження інновацій. Розроблено методику визначення синергетичного ефекту в процесі управління моделлю інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та обґрунтовано методику оцінки індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств.

Виявлено особливості, систематизовано та досліджено вплив чинників на стримування інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України. Здійснено комплексну діагностику регіонів за основними соціально-економічними показниками.

Обґрунтовано: послідовність етапів формування попиту на інновації та заходів щодо його підвищення; застосування рентних механізмів стимулювання інноваційного розвитку; науковий підхід до узгодженої взаємодії всіх учасників інноваційних територіально-виробничих кластерів, на основі чого розроблено матрицю їх взаємодії. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення системи інформаційно-консультаційного забезпечення та пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в частині стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

Ключові слова: управління, інноваційний розвиток, модель, аграрний сектор економіки, концепція, гуманізація, освіта і наука, синергетичний ефект.

АННОТАЦИЯ

Сиренко Н.Н. Управление инновационным развитием аграрного сектора экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Николаевский государственный аграрный университет, Николаев, 2010.

Диссертация посвящена теоретико-методологическому обоснованию научных подходов и разработке на их основе практических рекомендаций по управлению инновационным развитием аграрного сектора экономики Украины.

Определено, что наиболее прогрессивным типом развития социально-экономических систем является инновационный, который реализуется посредством модели инновационного развития. Доказано, что модель инновационного развития не ограничивается направлением развертывания и активизации инновационной деятельности социально-экономической системы, а распространяется на непрерывное усовершенствование всех ее подсистем и на определенном этапе обуславливает переход общества к новой гуманизированной форме развития. В соответствии с содержанием понятий «модель инновационного развития» и «инновация» формализованы и другие составляющие категориального аппарата, для раскрытия сущности которых разработана схема логического взаимодействия категорий в рамках инновационного цикла.

Обосновано, что результативность модели инновационного развития определяется системой эффектов, которая имеет определенную иерархическую структуру в зависимости от миссии социально-экономической системы. Доказана значимость цели определенного порядка для обеспечения общей результативности модели инновационного развития и обоснована методика расчета интегрального показателя.

Разработана концепция управления инновационным развитием аграрного сектора экономики Украины, центральным концептуально образующим фактором которой определено единство интересов участников по вертикали и горизонтали. В структуре инновационного процесса выделен этап сопровождения инноваций после внедрения, который дает возможность расширить временной лаг конкурентоспособности инноваций за счет их эволюционных изменений.

Разработана схема возникновения и методика количественной оценки синергетического эффекта в процессе параллельного перманентного внедрения технико-технологических, биологических, организационных, маркетинговых, экологических, социальных инноваций на микро-, мезо- и макроуровнях.

С целью оценки индивидуальной восприимчивости аграрных предприятий разработана методика определения интегрированного показателя на основе нормирования показателей по группам. Апробация методических положений дала возможность установить, что наиболее низкий уровень оценки имеет организационно-управленческая восприимчивость. На основе системного анализа определено влияние факторов внешнего и внутрисистемного характера на сдерживание инновационной активности субъектов аграрного сектора экономики Украины.

Концептуально и практически доказано, что основополагающими элементами модели инновационного развития аграрного сектора экономики Украины является биологический потенциал и научно-образовательная система. Обоснованы концептуальные положения стратегии инновационного развития аграрного университетского образования и науки Украины.

Полученные результаты авторских аналитических процедур доказали необходимость регионального подхода к реализации бимодальной стратегии инновационного развития. В пределах регионов дифференцированно относительно видов продукции определены возможные виды инноваций по шести основным стратегиям. Эмпирически подтверждена целесообразность создания пилотных инновационных территориально-производственных кластеров по определенным видам сельскохозяйственной продукции в выделенных регионах. Для обеспечения стойкости синергетического эф-

фекта от сотрудничества участников кластера на всех уровнях разработана матрица их взаимодействия.

Разработан алгоритм формирования спроса на инновации в процессе реализации выделенных видов региональных стратегий. Методологически обосновано, что спрос на инновации со стороны потребителей повышается при максимально возможном приближении уровня их осведомленности об объекте к уровню носителей инноваций.

Для объективности динамической оценки реализации модели инновационного развития аграрного сектора разработана годовая форма статистической отчетности. Исследованием механизмов распространения инноваций определено, что оптимальным с точки зрения результативности является привлечение к трансферу инноваций консультативных служб, для практической реализации которого разработан Порядок трансфера инноваций в системе консультативной деятельности Украины.

Доказано, что эффективность процесса корректирования реализации инновационного типа развития определяется структурой регулятора, оптимальными элементами которого выделены системы образования, науки, налогообложения, государственной поддержки, информационно-консультационная система.

Установлено, что привлечение системы налогообложения и государственной поддержки к регулированию инновационной деятельности в аграрном секторе экономики должно основываться на комплексном подходе к стимулированию всех участников инновационного процесса с дифференциацией согласно с их деятельностью по группам государственных приоритетов.

Обосновано, что стимулирование инновационной активности субъектов аграрного сектора экономики зависит от непрерывности формирования и распределения рентных потоков. Усовершенствована методика распределения интеллектуальной ренты между участниками инновационного процесса.

Ключевые слова: управление, инновационное развитие, модель, аграрный сектор экономики, концепция, гуманизация, образование и наука, синергетический эффект.

SUMMARY

Sirenko N.M. Managing innovation development in the agrarian sector of Ukraine's economy. – Manuscript.

Dissertation for a Doctoral degree in Economics / Specialty 08.00.03 – Economics and management of the national economy. – Mykolayiv State Agrarian University, Mykolayiv, 2010.

This dissertation focuses on the theoretical and methodological grounds and development on their basis of the practical guidelines on managing innovation development of Ukraine's economy agrarian sector.

The evolution of the views on the economic development of socio-economic systems has been systematized, and the terminology of the theory of innovation development has been specified. The system of principles of the innovation development model implementation and the methods of the integrated assessment of its effectiveness have been elaborated. The concept of the innovation development management in the agrarian sector of Ukraine's economy and innovation development of agrarian university education and science has been substantiated. The innovation process model has been supplemented with the after-implementation

support of innovations stage. The methods of the synergetic effect determination in the process of the innovation development model management in the agrarian sector of the economy have been elaborated and assessment methods of the individual innovation response of agrarian businesses have been substantiated.

Peculiarities have been found; the impact of the factors on the restraint of the innovation development in the agrarian sector of the economy has been systematized and studied. Complex diagnostics of the regions concerning main socio-economic indices have been carried out.

The following ideas have been substantiated: the sequence of the stages of creating demand for innovations and the measures concerning its enhancement; the application of rental mechanisms of stimulating innovation development; scientific approach to coordinated interaction of all the participants of innovation territory-production clusters, on the basis of which the matrix of their interaction has been elaborated. Guidelines on improving the information-consultation support system and proposals for improving Ukrainian legislation in the field of stimulating innovation development in the agrarian sector of the economy have been elaborated.

Key words: management, innovation development, model, agrarian sector of the economy, concept, humanization, education and science, synergetic effect.

Підписано до друку «14» травня 2010 р.

Формат 60x84/16. Папір друк.

Обл.- вид. арк. 1,9. Ум. друк. арк. 1,9

Тираж 100 прим. Зам. № 100.

Видавничий центр МДАУ.

54010, м. Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9